

Trgovačko i radno pravo, Ugovori obveznog prava uz poseban osvrt na sudsku praksu

Čanak, Sandro

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Libertas International University / Libertas međunarodno sveučilište**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:223:204794>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Digital repository of the Libertas International University](#)

LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE

STRUČNI STUDIJ POSLOVNE EKONOMIJE

**UGOVORI OBVEZNOG PRAVA UZ POSEBAN OSVRT NA SUDSKU
PRAKSU**

KANDIDAT: Sandro Čanak

PREDMET: Trgovačko pravo

MENTOR: dr. sc. Gordana Mršić

Zagreb, rujan 2018.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
1.2. POJMOVNO ODREĐENJE UGOVORA.....	5
1.2.1. Općenito.....	6
1.2.2. Vrste ugovora.....	7
2. NEVALJALOST UGOVORA.....	8
2.1. Općenito o nevaljanosti pravnih poslova.....	8
2.2 Ništetni ugovori.....	9
2.2.1. Pojam ništetnosti.....	9
2.3. Mane volje s kaznenopravnog aspekta.....	10
2.3.1. Općenito o zaštiti imovinskih prava s kaznenopravnog aspekta.....	11
2.3.2. Prijevara kao kazneno djelo.....	12
2.3.3. Krivotvorenje isprave.....	12
2.3.3.1. Isprava kao objekt počinjenja.....	13
2.4. Krivotvorenju službene ili poslovne isprave	16
2.5. Protivnost javnom poretku.....	19
2.5.1. Ugovor protivan Ustavu	19
2.5.2. Ugovor protivan prisilnim propisima.....	19
2.5.3. Ugovor protivan moralu društva.....	20
2.5.3. Zelenaški ugovor.....	20
2.7. Poredbeno pravni prikaz zelenaškog (lihvarskog) ugovora prema odredbama Zakona o obveznim odnosima i Kaznenog zakona	20
2.8. Lihvarski ugovor s kaznenopravnog aspekta (čl. 242. Kaznenonog zakona).....	24
2.9. Ništetnost odredaba općih uvjeta ugovora.....	25
3. DJELOMIČNA NIŠTETNOST.....	26
3.1. Posljedice ništetnosti	28
3.1.1. Obveza restitucije.....	28
3.1.2. Odgovornost za štetu.....	28
4. KONVERZIJA I KONVALIDACIJA NIŠTETNOG UGOVORA.....	29
4.1. Općenito.....	29
4.2. Iznimna dopustivost konvalidacije ništetnih ugovora.....	30

4.2.1. Konvalidacija u slučaju zabrane manjeg značenja.....	30
4.2.2. Konvalidacija zelenaškog ugovora.....	32
4.3. Aktivna i pasivna legitimacija stranaka.....	33
4.3.1. Aktivna legitimacija.....	33
4.3.2. Pasivna legitimacija.....	33
4.3.3. Ovlaštenici isticanja ništetnosti.....	34
5. IZ SUDSKE PRAKSE.....	34
5.1. Posljedice ništetnosti ugovora.....	34
5.2. Poništenje pobjasnih ugovora.....	37
5.3. Pobjasni ugovori.....	37
5.4. Pobjasni ugovori – posljedice poništenja.....	38
5.5. Zelenaški ugovor.....	39
5.5.1. Zelenaški ugovor.....	40
5.6. Razlozi ništetnosti ugovora.....	42
5.7. Nemogućnost izvršenja ugovorne obveze za koju odgovara druga strana.....	44
5.8. Ništetnost ugovora zbog predmeta obveze.....	44
5.9. Mjesto ispunjenja novčasnih obveza.....	45
5.10. Raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti.....	46
6. ZAKLJUČAK.....	47
7. LITERURA.....	49

1. UVOD

Osnovu velikog broja pravnih odnosa čine ugovori. Javljaju se u mnogim pravnim granama: obiteljskom, radnom, stvarnom, kaznenom itd. U ovom radu opisuju se ugovori u obveznom pravu uređeni odredbama Zakona o obveznim odnosima. Upravo zbog važnosti koju imaju u svakodnevnom životu i radu, ugovori su najrazrađeniji i tipični su oblik pravnih odnosa.

Obveznopravni ugovori proizvode pravne učinke ako su ispunjene zakonske pretpostavke predviđene za njihov nastanak i valjanost. To su poslovna sposobnost suugovaratelja, suglasnost njihovih volja, dopustivost i mogućnost činidbe i – ako se zahtijeva određeni oblik – postojanje toga oblika (forme). Nedostaje li u trenutku sklapanja ugovora koja od zahtijevanih pretpostavki, ugovor je nevaljan. Kako razlozi nevaljanosti ugovora nisu isti, tako i pravne posljedice glede nevaljanosti nisu uvijek iste.

U ovom radu detaljnije se opisuje materija nevaljanosti ugovora prema Zakonu o obveznim odnosima koji uređuje dva oblika nevaljanosti ugovora: ništetnost i pobojnost. Iako se prikazuju pravne karakteristike ugovora, najveći dio rada posvećen je razlozima ništetnosti i pobojnosti ugovora. Odgovarajuća pažnja usmjerena je na pravne posljedice ništetnosti i pobojnosti, uz poseban osvrt na rokove ostvarenja pravne zaštite.

Rad je podijeljen na sedam poglavlja. Prvo poglavlje čine uvodne napomene, dok općenito pojmovno određenje ugovora čini drugo poglavlje. Okolnosti nevaljanosti ugovora, razlozi i posljedice nevaljanosti ugovora opisane su u poglavlju tri. Iscrpno su opisani ništetni ugovori općenito, a potom razlozi ništetnosti. Poglavlje završava razlozima ništetnosti koji mogu dovesti do potpuno i djelomične ništetnosti. U četvrtom poglavlju četiri obrađuju se okolnosti nevaljanosti ugovora s kaznenopravnog aspekta. Pojam konverzije i konvalidacije nevaljanih ugovora, kao i neka pitanja vezana za poništenje nevaljanih ugovora u parničnom postupku te aktivnu i pasivnu legitimaciju i ovlaštenike za isticanje razloga ništetnosti opisuju se u petom poglavlju. Šesto poglavlje predstavlja sudsku praksu, tj. sudske odluke – konkretne slučajeve s izraženim stajalištima sudova Republike Hrvatske. Dakle, apstraktna pravna norma zakonskog teksta oživotvorena je stajalištima sudske prakse koja je često korektiv teorije i prakse.¹

Zaključne napomene iznose se u sedmom poglavlju.

¹ Titus Livius: *Legum corrector usus* (Praksa ispravlja zakone).

1.2. POJMOVNO ODREĐENJE UGOVORA

1.2.1. Općenito

Zakonom o obveznim odnosima (ZOO) („Narodne novine“, br. 35/05 i 48/08) propisana je sloboda ugovora što podrazumijeva da sudionici obveznog odnosa slobodno uređuju sadržaj ugovora koji samo ne smije biti suprotan Ustavu, prisilnim propisima i moralu društva.² Ugovor je najčešći oblik reguliranja pravnog posla, a nastaje kad se ugovorne strane suglase o bitnim sastojcima ugovora.

Ugovori najbrojniji i najvažniji pravni temelj obveznih odnosa. U obveznom pravu, najvažnija načela su: sloboda uređivanja obveznih odnosa,³ zaštita prava, prava osobnosti, jedinstvenost obveznog prava, ravnopravnost sudionika, savjesnost i poštenje, dužnost suradnje, zabrana zloupotrebe prava, dužnost ispunjenja obveze, ekvivalentnost uzajamnih činidaba, postupanje s pažnjom dobroga privrednika, zabrana prouzročenja štete.⁴

Prema ZOO-u, ugovor se može sklopiti u bilo kojem obliku, osim ako je zakonom drukčije određeno. Radi se o zakonskom obliku ugovora (*forma ex lege*).

Ugovorne strane mogu se sporazumjeti da poseban oblik bude pretpostavka nastanka i valjanosti njihova ugovora što vrijedi za ugovore koji ne podliježu zakonskom obliku. Dakle, ZOO usvaja načelo neformalnosti u odnosu na oblik ugovora, a samo iznimno se zahtijeva određena forma kao pretpostavka valjanosti ugovora. Postoje dva slučaja kada nedostatak oblika uzrokuje ništetnost ugovora: a) ako je to propisom predviđeno, te b) ako su se ugovorene strane sporazumjele da posebni oblik bude pretpostavka nastanka i valjanosti njihova ugovora.⁵

Kada se radi o nedostatku zakonskog oblika ugovora, potrebno je naglasiti da je moguće i u tom slučaju ugovor smatrati valjanim, s obzirom na to da ZOO propisuje da ugovor koji nije sklopljen u propisanom obliku nema pravni učinak, osim ako iz cilja propisa kojim je određen oblik ne proizlazi što drugo.

Kako je odlučujući kriterij za rješenje pitanja nedostatka oblika utvrđivanje svrhe propisa kojim se određuje oblik ugovora, sud će kada odlučuje o zahtjevu za utvrđenje ništetnosti

² Crnić, I.: Komentar Zakona o obveznim odnosima, Sloboda uređivanja obveznih odnosa, Organizator, Zagreb, 2006., str. 4.

³ Ibid., str. 286.

⁴ Burazin, L.: Popravljanje štete kao garantna (zaštitna) pravna obveza, Inženjerski biro, Zagreb, Pravna revija 7-8, 2010., str. 21.

⁵ Pavlović, M.: Razlozi ništavosti i poboynosti ugovora, Hrvatska pravna revija, br. 2/02, str. 49.

ugovora zbog nedostatka zakonskog oblika morati prethodno ispitati svrhu zbog koje je oblik propisan, i ovisno o tome odlučiti hoće li ugovor ostati na snazi ili će ga utvrditi ništetnim.⁶

Važno je istaknuti pojam konvalidacije kao pravila pri odlučivanju o posljedicama nedostatka potrebnog oblika ugovora. Tako se ugovor za čije se sklapanje zahtijeva pisani oblik smatra valjanim iako nije sklopljen u tom obliku ako su ugovorne strane ispunile u cijelosti ili u pretežitom dijelu obveze koje iz njega nastaju, osim ako iz cilja zbog kojega je oblik propisan očito ne proizlazi što drugo. Pri tome je važno da obje ugovorne strane ispune svoje obveze u cijelosti ili pretežito.

Sud će u svakom konkretnom slučaju prilikom primjene navedenog instituta najprije utvrditi svrhu propisanog oblika, pa ako utvrdi da se oblikom (propisanim odnosno ugovorenim) štiti opći (javni) interes, neće priznati konvalidaciju usmenog ugovora njegovim ispunjenjem.⁷

Obvezne odnose karakterizira neformalnost što znači da se ugovor može sklopiti u bilo kojem obliku, osim ako je zakonom drukčije određeno. Zahtjev zakona da ugovor bude sklopljen u određenom obliku vrijedi i za sve kasnije izmjene i dopune ugovora. Ovdje je riječ o zakonskom obliku ugovora (*forma ex lege*).

Za ugovore koji ne podliježu zakonskom obliku ugovorne strane mogu se sporazumjeti da poseban oblik bude pretpostavka nastanka i valjanosti njihova ugovora i radi se o ugovorenom obliku (*forma ex contractu*)

Slijedom navedenog može se zaključiti kako zakon usvaja načelo neformalnosti u odnosu na oblik ugovora – što znači da se određeni oblik samo iznimno zahtijeva kao pretpostavka valjanosti ugovora. To su sljedeća dva slučaja: a) ako je to propisom predviđeno te b) ako su se ugovorene strane sporazumjele da posebni oblik bude pretpostavka nastanka i valjanosti njihova ugovora.⁸

Kad je riječ o nedostatku zakonskog oblika ugovora, potrebno je naglasiti da je moguće i u tom slučaju ugovor smatrati valjanim. ZOO, naime, propisuje: „Ugovor koji nije sklopljen u propisanom obliku nema pravni učinak, osim ako iz cilja propisa kojim je određen oblik ne proizlazi što drugo.“

Utvrđivanje svrhe propisa kojim se određuje oblik ugovora odlučujući je kriterij za rješenje pitanja nedostatka oblika. Stoga će sud kad odlučuje o zahtjevu za utvrđenje ništetnosti ugovora zbog nedostatka zakonskog oblika morati prethodno ispitati svrhu zbog koje je oblik

⁶ Gorenc, V.: Ugovorno trgovačko pravo, Visoka poslovna škola, Baltazar Adam Krčelić, Zaprešić, 2010., str. 414.

⁷ Radolović, A.: Nevaljanost pravnih poslova, u Zborniku radova Novi Zakon o obveznim odnosima, Inženjerski biro, Zagreb, 2005. str. 111 i 116.

⁸ Pavlović, M., op. cit., str. 50.

propisan, pa ovisno o tome odlučiti hoće li ugovor ostati na snazi ili će utvrditi njegovu neštetnost.⁹

Pravila o posljedicama nedostatka potrebnog oblika ugovora ZOO dopunjuje pravilom o mogućnosti konvalidacije ugovora koji nije sklopljen u obliku koji se zahtjeva za njegovu valjanost. Prema odredbi čl. 294. ZOO, ugovor za sklapanje kojeg se zahtjeva pisani oblik smatra se valjanim iako nije sklopljen u tom obliku ako su ugovorne strane ispunile u cijelosti ili u pretežitom dijelu obveze koje iz njega nastaju, osim ako iz cilja radi kojega je oblik propisan očito ne proizlazi što drugo. Za primjenu odredaba ovog članka nije dovoljno da samo jedna strana ispuni svoje obveze u cijelosti ili pretežito, nego to moraju učiniti obje ugovorne strane.

Zakon, ipak, ne daje valjanost i onim ugovorima koji bi očito bili protivni javnim interesima koji se štite oblikom. Zato će sud u svakom konkretnom slučaju prilikom primjene čl. 294. ZOO-a najprije utvrditi svrhu propisanog oblika. Ako utvrdi da se oblikom (propisanim odnosno ugovorenim) štiti opći (javni) interes, neće priznati konvalidaciju usmenog ugovora njegovim ispunjenjem.¹⁰

1.2.2. Vrste ugovora

U svim ugovorima javlja se suglasnost volje dviju ili više osoba o tome da se među njima zasnuje određeni obvezno pravni odnos, koji se može sastojati od osnivanja obveznog pravnog odnosa, od promjene nekoga već postojećega pravnog odnosa ili od njegova ukidanja.

Ugovori unatoč raznolikosti sadržaja, imaju neke zajedničke karakteristike: njima se najčešće zasniva obveza; široko je izražena stranačka dispozitivnost; nastaju prihvatom ponude.

Jednostrano obvezno pravni ugovori jesu dvostrano pravni poslovi u kojima je jedna strana samo dužnik, a druga samo vjerovnik. Njima se stvara samo obveza za jednu stranku (npr. ugovor o darovanju, ugovor o bankovnom jamstvu i dr.).

Dvostrano pravni ugovori čine tip ugovora koji se odnosi na to da je svaka strana istodobno i vjerovnik dužnik. Kod kupoprodaje je pri prodaji kupac dužnik što se tiče isplate cijene, a vjerovnik što se tiče zahtjeva za predaju stvari: prodavatelj je dužnik što se tiče predaje stvari, a vjerovnik što se tiče zahtjeva za isplatu cijene. Dvostrano obvezni ugovori vezani su za tu

⁹ Gorenc, V., op. cit., str. 415.

¹⁰ Ibid.

podjelu zbog međuzavisnosti obveza ugovornih strana; ispunjenje obveze jedne strane temelj je za ispunjenje obveze druge strane.

Naplatni i besplatni ugovori razlikuju se neovisno o tome traži li se za činidbu protučinidba, tj. daje li strana za činidbu koju prima neki ekvivalent (naknadu) ili ne daje.

Dvostrano obvezni ugovori redovito su i naplati (prodaja), a jednostrano obvezni ugovori su besplatni (darovanje).

Razlika između naplatnih i besplatnih ugovora jest i u tome što se pravila o odgovornosti zbog materijalnih i pravnih nedostataka u načelu primjenjuju samo za naplatne ugovore.

Konsenzualni ugovor nastaje kada se strane sporazumiju o bitnim elementima ugovora. Da bi se ugovor sklopio, dovoljan je prihvata ponude i nije potreban nikakav drugi akt. Konsenzualni ugovori su vrlo česti jer nastaju u trenutku preuzimanja obveza, a ne tek njihovim ispunjenjem.

Kod realnih ugovora se osim suglasnosti o bitnim sastojcima ugovora zahtijeva i predaja stvari. Tipično su realni ugovori prije bili zajam, posudba, čuvanje, no oni se prema ZOO-u danas smatraju konsenzualnim ugovorima.

Kapara je dio realnog ugovora jer ako se ugovori kapara, ona se ne obećava već se kapara daje te time taj ugovor vezan uz kaparu postaje realni ugovor.

Ovim se ugovorom utvrđuje glavna obveza, a to je kupoprodaja. Na nju se nastavljaju sporedne (akcesorne), npr. jamstvo, zalog i sl. Karakteristika je sporednih ugovora da slijede sudbinu glavnog ugovora, pa tako isplatom duga glavnog dužnika prestaje i jamstvo.

2. NEVALJANOST UGOVORA

2.1. Općenito o nevaljanosti pravnih poslova

Govoreći o nevaljanosti ugovora, Zakon o obveznim odnosima (Narodne novine, br. 35/05 i 41/08 u nastavku teksta: ZOO) odnosima ima u vidu i ugovore kao dvostrane pravne poslove i sve vrste obveznih pravnih poslova (npr. jednostrane pravne poslove kao javno obećane nagrade, bankovni poslovi koji nisu ujedno i bankovni ugovori, vrijednosni papiri i sl.).

Zakon o obveznim odnosima dijeli nevaljane ugovore na ništetne i pobjjne.

Ugovori koji nemaju pravnih učinaka uslijed nedostataka bitnih sastojaka potrebnih za sklapanje ugovora, nišetni su. Pobjjni ugovori, za razliku od ništetnih ugovora, su valjani od trenutka sklapanja ugovora i stvaraju određene pravne učinke. Međutim, zbog određenih nedostataka mogu se proglasiti nevaljanim. Nadalje, razlika pobjjnog ugovora u odnosu na nišetni je i u tome što poništenje pobjjnog ugovora u pravilu može zahtijevati ugovor. Za zaključiti je kako ništetnost predstavlja teži oblik, pobjjnost blaži oblik nevaljanosti pravnog posla.

2. 2. Ništetni ugovori

2.2.1. Pojam ništetnosti

Nišetni su oni ugovori koji ne proizvode pravne učinke i nazivaju se apsolutno ništetnim ugovorima, pa se s njima postupa kao da nisu ni sklopljeni.¹¹

Pod ništetnim ugovorima ZOO podrazumijeva ugovore za koje zakon predviđa sankciju ništetnosti, neovisno o kojoj se imperativnoj zakonskoj zabrani radi, te ugovore kod kojih sankcija njihove ništetnosti nije zakonom izričito predviđena. Kao razlozi ništetnosti javljaju se: a) potpuna poslovna nesposobnost, b) neke mane volje, c) nemogućnost, nedopuštenost, neodređenost ili neodredivost činidbe, d) nedopuštenost pobude za sklapanje ugovora, e) povreda pravila o obliku (formi) ugovora, f) protivnost javnom poretku i prisilnim propisima te g) nedopušteni odnosno nemogući uvjeti.

¹¹ Pavlović, M.: Nevaljanost ugovora i pravne posljedice nevaljanosti, Hrvatska pravna revija, br. 11/2001., str. 12.

Poslovno sposobna osoba može vlastitim očitovanjima volje stvarati pravne učinke, što znači da su ugovori poslovno nesposobne osobe bez pravnih učinaka – dakle ništetni.¹²

Prema stajalištima sudske prakse, sudovi utvrđuju kako osoba koja je nesposobna za rasuđivanje u vrijeme sklapanja ugovora zbog duševne bolesti,¹³ odnosno uživanja alkohola¹⁴ nema potpunu poslovnu sposobnost, iako joj ona nije oduzeta sudskom odlukom.¹⁵

Da bi nastao valjani pravni posao potrebno je uskladiti sadržaj volje s očitovanjem. Kada postoji nesklad između volje i očitovanja, radi se o manama volje.¹⁶

Mane volje, u pravilu, dovode do pobjonosti pravnih poslova, a iznimno neke mane volje kao što su uporaba sile, školski primjer odnosno šala, nespornazum i prividan ugovor, imaju za posljedicu ništetnost ugovora.

Tako je npr. ništetan ugovor koji je sklopljen uporabom sile prema ugovornoj strani.

Upotreba fizičke sile najjači je oblik stvaranja nesklada između volje i očitovanja (npr. netko primora drugoga da potpiše ugovor nasilnim vođenjem ruke pri potpisivanju).

Pravna teorija razlikuje dva oblika sile: fizičku silu (*vis absoluta*) i moralnu silu (psihička prisila, *vis compulsiva*). Psihička prisila ima značenje prijetnje nastupanja određenog zla ako se ne sklopi određeni ugovor. Prema stajalištu nekih teoretičara, psihička prisila je samo prijetnja koja čini ugovor pobjonim.¹⁷

Izjava volje da bi izražavala namjeru za sklapanje ugovora mora biti učinjena ozbiljno, na način kojim se izjavitelj pravno obvezuje. Pravni učinak ne proizvodi neozbiljne izjave koje su dane u šali, a pravni poslovi sklopljeni u takvim okolnostima smatraju se ništetnim.¹⁸

Primjer nespornazuma među ugovornim stranama može postojati u odnosu na pravnu prirodu ugovora (npr. osoba izjavi da posuđuje neku stvar drugoj osobi, a ova to shvati kao darovanje). Dakle, nespornazum mora postojati u odnosu na bitne sastojke ugovora jer se nespornazum o nebitnim sastojcima ugovora, smatra da nije pravno relevantan.¹⁹

¹² Matanovac, R.: Građanskopravni aspekti poslovne sposobnosti, u Zborniku Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Organizator, Zagreb, 2004., str. 422.

¹³ „Poslovnu sposobnost nema ne samo osoba kojoj je ta sposobnost oduzeta odlukom suda, nego niti ona koja je u vrijeme sklapanja pravnog posla bila duševno bolesna i nesposobna da shvati značenje svojih djela“ (odluka Vs, Rev-155/86, od 13. III. 1986, PSP-31/53).

¹⁴ „Utvrđivanje poslovne sposobnosti kada ugovornoj strani nije bila oduzeta poslovna sposobnost (zbog uživanja alkohola“, odluka Vs, Rev-873/90, od 22. VIII. 1990, PSP-50/74).

¹⁵ „Ugovaratelj koji zbog ozbiljnosti poremećaja zdravlja nije sposoban za rasuđivanje, bez obzira na to što mu u vrijeme poduzimanja radnje nije bila oduzeta poslovna sposobnost, nije imao potrebnu poslovnu sposobnost za sklapanje ugovora.“ (odluka Vs-Rev-1738/89 od 8. I. 1990; PSP-48/55).

¹⁶ Čuveljak, J.: Mane volje, Hrvatska pravna revija, br. 1/02, str. 16.

¹⁷ Gorenc, V., op. cit., str. 393.

¹⁸ Radolović, A., op. cit., str. 104.

¹⁹ Stav sudske prakse – Odluka Vrhovnog suda, Rev-620/99 od 17. VII. 2002., Izbor 1/03-29.

2.3. Mane volje s kaznenopravnog aspekta

2.3.1. Općenito o zaštiti imovinskih prava s kaznenopravnog aspekta

U parničnom postupku zadatak je građanskog prava prije svega zaštititi imovinska prava, dok je u kaznenom postupku ta zaštita građanskih prava supsidijarna. Kaznena djela protiv imovine čine takozvani klasični kriminalitet. Institut imovine podrazumijeva ukupnost prava koja pripadaju jednoj osobi. Imovina je pravna i gospodarska odnosno knjigovodstvena kategorija, zbog čega dolazi do čestog miješanja pojmova imovine prilikom izražavanja i to ne samo u široj nego i u stručnoj javnosti.

U privrednom smislu imovinu čini skup dobara koja pripadaju određenom subjektu. Imovina kao pravna kategorija podrazumijeva skup subjektivnih imovinskih prava predstavljenih jednim nositeljem. Taj pojam ne obuhvaća ni stvari ni činidbe. Stvari ulaze u imovinu u obliku prava koje jedan subjekt ima na stvarima prema drugim subjektima. Imovina obuhvaća samo skup subjektivnih imovinskih prava jednog nositelja. U ovom radu ograničili smo se na institut imovine u privrednom smislu. Dakle, ovdje su iz pojma imovine isključena ona subjektivna prava koja nemaju imovinski karakter kao npr. biračko pravo.²⁰

Za imovinska kaznena djela kazneni se postupak u pravilu pokreće po službenoj dužnosti, ali kod nekih se kaznenih djela postupak pokreće privatnom tužbom uglavnom zbog male vrijednosti, kao npr. kada je u pitanju sitna krađa, određeni oblici utaje, sitna prijevara i sl. Tako je propisano da se osim za kaznena djela kod kojih je posebno određeno pokretanje kaznenog postupka privatnom tužbom ili povodom prijedloga, za kaznena djela postupak pokreće privatnom tužbom ako su počinjena prema bračnom drugu, rođaku po krvi u ravnoj lozi, bratu ili sestri, posvojitelju ili posvojeniku ili prema osobi s kojom počinitelj živi u zajedničkom domaćinstvu.

U nastavku rada prikazujemo kazneno djelo prijevare kao kazneno djelo koje se često pojavljuje u praksi.

²⁰ Bačić, F., Pavlović, Š.: Komentar kaznenog zakona, Organizator, Zagreb, 2004., str. 757.

2.3.2. Prijevarena kao kazneno djelo (čl. 236. KZ-a)²¹

Prijevarena je kazneno djelo protiv imovine, koje pokazuje konstantan rast privrednog i posebno organiziranog kriminaliteta kao i prihoda stečenih kaznenim djelima. Porast ukupnog kriminaliteta doveo je u pitanje, među ostalim, i zaštitu imovine, zbog čega je zakonodavac zaštitom u građanskoj parnici i u kaznenom postupku.

Upravo zbog važnosti učinkovite zaštite imovine i imovinskih prava građana, u nastavku rada detaljnije se opisuje postupak zaštite u kaznenom pravu. Osim opisa bića kaznenog djela prijevare (članak 236. KZ-a) prikazuju se i pojavni oblici kaznenog djela prijevare i konkretni slučajevi s izraženim stajalištima sudova.

Počinitelj kaznenog djela prijevare ostvaruje se dovođenjem druge osobe u zabludu ili održavanjem u zabludi lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica, u cilju ostvarenja protupravne imovinske koristi.

Razlika između kaznenog djela krađe i kaznenog djela prijevare je u tome što kod prijevare sama žrtva sebi nanosi štetu, dok kod krađe počinitelj štetu neposredno uzrokuje drugome. Za postojanje prijevare počinitelj najprije mora lažno prikazati ili prikriti činjenice koje mogu biti vanjske i unutarnje.

Dakle, za ostvarenje obilježja kaznenog djela prijevare potrebno je činjenice lažno prikazivati odnosno prikrivati što je aktivna radnja koja se najčešće sastoji u izričitoj izjavi i na taj način stvara predodžbu drugoj osobi o nekoj činjenici. Osim toga i konkludentnim radnjama se može utjecati na predodžbu o nekoj činjenici iz čega se izvodi lažno prikazivanje činjenica.

Prikrivanje činjenica ostvaruje se nečinjenjem ako postoji zakonska ili ugovorna obveza upoznati drugu stranu s nekom činjenicom.

Zabluda (*error*) je pogrešna predodžba o nekoj okolnosti. Dovođenje u zabludu znači stvaranje pogrešne predodžbe o nekim činjenicama kod druge osobe. Održavanje u zabludi podrazumijeva da počinitelj nekom svojom djelatnošću održava u zabludi drugu osobu koja ima pogrešnu predodžbu o nekim činjenicama.

Za ostvarenje kaznenog djela prijevare potrebno je utvrditi postojanje specijalne namjere (*dolus specijalis*) da se dovođenjem drugoga u zabludu ili održavanjem u zabludi sebi ili

²¹ Prijevarena – čl. 236. KZ-a

“(1) Tko s ciljem da sebi ili drugome pribavi protupravnu imovinsku korist dovede nekoga lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica u zabludu ili ga održava u zabludi i time ga navede da na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učini ili ne učini, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ako je počinitelj kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka pribavljena znatna imovinska korist ili je prouzročena znatna šteta, a počinitelj je postupao s ciljem pribavljanja takve imovinske koristi ili prouzročanja takve štete, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(3) Ako je kaznenim kaznenim djelom iz stavka 1. ovoga članka pribavljena mala imovinska korist, a počinitelj je postupao s ciljem pribavljanja takve imovinske koristi će se kaznom zatvora do jedne godine.“

drugom pribavi protupravna imovinska korist, uz istovremeni nastanak imovinske štete oštećeniku ili drugoj osobi.

Kako je već navedeno, zbog znatnog udjela u ukupnom kriminalitetu imovinskih delikata posebno prijevare zakonodavac je pooštavanjem kaznene represije prema počiniteljima prijevare nastojao ostvariti svrhu kažnjavanja i na polju specijalne i generalne prevencije.

Porast privrednog i organiziranog kriminaliteta kao i prihoda stečenih kaznenim djelima, koji je putem sredstava javnog informiranja nerijetko prezentiran s prizvukom senzacionalnosti, doveo je u pitanje učinkovitost zaštite, među ostalim, i imovine i imovinskih prava čovjeka od svih prijevernih ponašanja. U cilju učinkovite zaštite ovih prava i društvenih vrijednosti zaštićenih ustavom i međunarodnim pravom, a imajući na umu načelo vladavine prava koje se odnosi i na ograničenje kaznenopravne prisile, demokratska država reagirala je, među ostalim, i kvalitetnijim zakonodavstvom o kažnjivim radnjama i kaznenom progonu, odnosno kvalitetnijim djelovanjem kaznenog pravosuđa prema počiniteljima kaznenih djela.

Rad na usklađivanju kaznenog prava s potrebama iz prakse izraženim stajalištima naše i strane sudske prakse, u vrijeme dinamičnih promjena u društvenim, političkim i privrednim prilikama kod nas i u svijetu, imao je za posljedicu donošenje novih inkriminacija.

Upravo povećani broj imovinskih kaznenih djela ima za posljedicu odlučnost osiguranja potrebnih pravnih uvjeta za sankcioniranje kriminalnih radnji i njihovih počinitelja, te definiranja privrednog i organiziranog kriminala utvrđivanjem odgovornosti i oduzimanja imovinske koristi na svim razinama. Ovim se promjenama ostvaruju ciljevi sustavne politike redukcije i suzbijanja kriminaliteta kaznenim pravom kao kriminalnopolitičkim instrumentom zaštite temeljnih ustavnopravnih vrijednosti usklađenih s najaktualnijim europskim i svjetskim standardima suprotstavljanja svim oblicima protuzakonskih djelatnosti.

Dakle, u građanskom pravu, prijevara je mana volje koja uzrokuje pobožnost ugovora.²²

Upravo dvostruka pravna zaštita, u građanskom i kaznenom pravu, ima za cilj učinkovito suprotstavljanje svim oblicima protuzakonitih radnji i kažnjavanje njihovih počinitelja.

2.3.4. Krivotvorenje isprave

Isprava je svaki predmet određen da služi kao dokaz neke činjenice koja ima vrijednost za pravne odnose.

²² Momčinović, H.: Nevaljanost ugovora – ništetni i pobožni ugovori prema Zakonu o obveznim odnosima, 21, Savjetovanje „Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse“, Godišnjak 13, Zagreb, 2006., str. 151-153.

U svakodnevnoj komunikaciji isprave su osnova za velik broj pravnih poslova koji se sklapaju u svim područjima života. Na temelju isprava stvaraju se novi odnosno mijenjaju ili ukidaju postojeći pravni odnosi. Stoga su isprave jako vrlo važne u suvremenom životu. Posebna važnost dolazi do izražaja u postupcima pred sudovima i drugim tijelima gdje se pokazuje njihova dokazna vrijednost u poslovnom i u privatnom životu. Pravna država, upravo zbog velikog značaja i masovnosti njihove uporabe, osigurava njihovu zaštitu u pravnom prometu ostvarujući tako povjerenje u vjerodostojnost isprava.²³

Valja reći da radnja krivotvorenja povezuje sva kaznena djela protiv vjerodostojnosti isprava. *Falsitas est veritatis mutatio dolose et in alterius praeiudicium facta* – krivotvorenje je zlonamjerno preinačenje istine na štetu drugoga. Krivotvorenje je sve što nije istinito, ali se predstavlja kao istinito.²⁴

2.3.5. Isprava kao objekt počinjenja

Razlikujemo javne i privatne isprave s obzirom na izdavatelje. Javna isprava osim općih karakteristika nužnih za svaku ispravu mora ispunjavati i dodatne uvjete i to: da je u propisnoj formi i da ju je u granicama svojih ovlasti sačinilo nadležno državno tijelo ili ustanova odnosno druga pravna osoba u obavljanju javnih ovlasti povjerenih joj zakonom ili odlukom nadležnog tijela, a kojom se dokazuje istinitost onoga što u njoj potvrđuje ili određuje.

Pojam javne isprave definiran je u Kaznenom zakonu, Zakonu o parničnom postupku i Zakonu o općem upravnom postupku. Činjenice koje su važne za donošenje odluke utvrđuju se dokazima, a kao dokazno sredstvo koristi se sve što je podesno za utvrđivanje stanja stvari što odgovaraju pojedinom slučaju. Najčešća dokazna sredstva su: isprave (odnosno mikrofilmske kopije isprava ili reprodukcije tih kopija), svjedoci, vještaci, uviđaj i izjave stranaka. Slijedom navedenog proizlazi da je isprava jedno od mogućih dokaznih sredstava, s naglaskom da je isprava dokazno sredstvo s punom dokaznom snagom. U najširem smislu, ispravom se smatra svaka stvar ili predmet na kojem postoji pisani trag o postojanju nekog događaja odnosno činjenice koju je potrebno utvrditi kao relevantnu za donošenje pravilne i zakonite odluke.

Zakonom o općem upravnom postupku javna isprava je dobila dokaznu snagu za svakog i protiv svakog. Naime, to je svaka isprava koju je u propisanom obliku izdalo državno tijelo u

²³ Bačić, F.: Krivotvorenje isprave, Krivično pravo, Posebni dio (I), Pravni fakultet u Zagrebu, 1979., str. 108.-113; Bačić, F. i Šeparović Z., Krivično pravo, Narodne novine, Zagreb, 1989., str. 372.

²⁴ Bačić, F., Pavlović, Š., op. cit., str. 1080.

granicama svoje nadležnosti kao i isprava koju je u takvom obliku izdala ustanova ili druga pravna osoba u poslovima koje obavlja na temelju javne ovlasti. Dakle, javnom ispravom smatra se svaka isprava (koja može biti prilagođena elektroničkoj obradi podataka) koja ispunjava ove uvjete: da ju je izdalo državno tijelo u granicama svoje nadležnosti ili ustanova kao i druga pravna osoba u poslovima koje obavlja na temelju javne ovlasti; da je sastavljena u propisanom obliku, čime se jamči autentičnost isprave kao i ispravnost odnosno istinitost njezina sadržaja te da se u ispravi činjenice potvrđuju (npr. izvod iz matice rođenih) ili određuju (npr. rješenje, presuda i sl.). Ako isprava sadrži navedene elemente, ona ima punu dokaznu snagu, a to znači da se smatra istinitim ono što se u njoj potvrđuje ili određuje. Prema tome, javna isprava jest ona isprava koju je u propisanom obliku izdalo državno tijelo u granicama svoje nadležnosti ili druga pravna osoba u poslovima koje obavlja na temelju javne ovlasti.

Nadalje, istim zakonom određeno je da mikrofilmska kopija isprave i reprodukcija te kopije ima u postupku dokazivanja istu dokaznu vrijednost kao i javna isprava (ako ju je izdalo državno tijelo u granicama svoje nadležnosti ili ako ju je izdala ustanova ili druga pravna osoba u poslovima koje obavlja na temelju javne ovlasti).

Dopušteno je dokazivati da mikrofilmska kopija isprave ili reprodukcija te kopije nije vjerna izvorniku. Ako bi rješenje bilo doneseno na podlozi lažne isprave (a lažna isprava je ona isprava u kojoj su činjenice neistinito potvrđene u namjeri da se ta isprava upotrijebi kao „prava“), to bi bio razlog za obnovu postupka.²⁵

U određivanju pojma javne isprave razvila se vrlo bogata sudska praksa, tako da postoje npr. javne isprave i isprave koje izdaju škole i fakulteti, određene isprave banaka, pošta, željeznica (legitimacija za povlaštenu vožnju) te razne potvrde tijela socijalnog osiguranja.

Privatne isprave su izjave volje pojedinaca oformljene pisanim putem bez učešća državnih tijela odnosno odgovarajućih javnih službi. Privatne isprave su posebnim propisima glede dokazne snage izjednačene s javnim ispravama.

Opće pravilo da lažna isprava postoji kada ne potječe od onog koji je označen kao njezin izdatnik. Za pravu ispravu kao opreku lažnoj nije nužan vlastoručan potpis izdatnika, jer ako netko drugoga s njegovim ovlaštenjem potpiše kao izdatnika neće se raditi o lažnoj ispravi.²⁶

²⁵ Dupelj, Ž., Turčić, Z.: Komentar Zakona o općem upravnom postupku, Organizator, Zagreb, 2000., str. 353-354.

²⁶ Zlatarić, B.: Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, II. svezak, Posebni dio, Narodne novine, Zagreb, str. 582.

Kazneno djelo preinačenja isprave čini onaj tko preinači pravu ispravu u namjeri da se takva isprava uporabi kao prava. Ovdje se pretpostavlja postojanje prave isprave koja se preinači i time nastaje neistinita isprava. Riječ je o promjeni prvobitnog pravno relevantnog sadržaja isprave (brisanjem, ispravljanjem, mijenjanjem, dodavanjem novih riječi i sl.), čime se mijenja dokazna snaga isprave odnosno dobiva drugi smisao.

Djelo uporabe lažne ili preinačene isprave ima za pretpostavku da je lažna isprava već sačinjena odnosno da je prava isprava preinačena. Djelo se sastoji u uporabi takve isprave kada počinitelj zna da je jedna isprava falsificirana i stavlja je u promet. Pojam uporabe podrazumijeva svako, s obzirom na sadržaj dane isprave, pravno relevantno njezino korištenje. Tu mogu postojati dvije situacije i to: kada radnju uporabe poduzima osoba koja je sama počinila falsifikat isprave i kada radnju uporabe poduzima treća osoba.

U suvremenom životu isprave su vrlo važne, jer čine temelj za velik broj pravnih poslova koji se svakodnevno sklapaju u svim područjima života. Upravo zbog velike važnosti s jedne strane i zbog masovnosti njihove uporabe s druge strane prijeko je potrebno povjerenje u vjerodostojnost isprava.

Vjerodostojnost isprava omogućuje normalno odvijanje pravnog prometa, a time i odnosa u društvu i među pojedincima. Kako bi osigurala povjerenje u vjerodostojnost sadržaja isprava, u istinitost njihova podrijetla, država kaznenopravnom reakcijom nastoji spriječiti ponašanja kojima se to povjerenje narušava.

O pouzdanju u isprave i u njihovu vjerodostojnost ovisi povjerenje i sigurnost u pravnom prometu. Da bi se zaštitila čistoća, vjerodostojnost i nepovredivost isprava potrebno je od kaznenog prava osigurati kažnjavanje onih koji u pravni promet unose krivotvorene isprave, sačinjavaju ih i služe se njima.

Ovo upućuje na kaznenopravnu zaštitu u cilju sigurnosti i pouzdanosti pravnog prometa, a što je interes i društva i pojedinca. Naime, kaznenopravnom zaštitom nastoji se osigurati cirkulacija prave i istinite isprave, bilo da su javne ili privatne, odnosno onemogućiti uporaba lažnih i neistinitih isprava.

2.4. Krivotvorenju službene ili poslovne isprave²⁷

Isprave se dijele na privatne i javne. Krivotvorenje službene isprave je vrsta intelektualnog krivotvorenja, a radi se o krivotvorenju pravih službenih ili poslovnih isprava, knjiga ili spisa, ali s neistinitim sadržajem.

Službene ili poslovne knjige su one knjige koje su službene ili odgovorne osobe dužne voditi u krugu svoje službene ovlasti, dok svi podnesci koji se sastavljaju pri obavljanju službene radnje čine službene ili poslovne spise.

Valja naglasiti da pojam službene isprave nije identičan s pojmom javne isprave. Svaka javna isprava je službena isprava, ali nije svaka službena isprava i javna isprava. Dakle, pojam službene isprave je širi od pojma javne isprave. Osim javne isprave, pod službenom ispravom podrazumijeva se i svaka isprava izdana od državnih tijela kojom se potvrđuju neke činjenice, koje su važne za ostvarivanje izvjesnih prava pojedinaca kao što je npr. potvrda o radnom stažu i slično ili kojom se daju neki službeni podaci na zahtjev državnih tijela ili organizacija. Krivotvorena isprava potječe od onoga tko je na njoj označen kao izdatnik, službena osoba koja unosi neistinit sadržaj.

Za kazneno djelo krivotvorenja službene isprave pretpostavka je da ga je službena osoba počinila u krugu svojeg službene ovlasti. Tako je npr. svjedodžba o zdravstvenom stanju stoke službena isprava koju izdaju ovlašteni veterinarski inspektori, jer se pod službenom ispravom podrazumijeva svaka isprava koja je određena ili podnesena da služi kao dokaz takve činjenice koja ima vrijednost za službene ili poslovne odnose bez obzira na to je li njezino izdavanje određeno kakvim pravnim propisom ili postojećom praksom. Kada unesu u takve svjedodžbe podatke o zdravstvenom stanju konkretne stoke iako tu stoku uopće nisu pregledali, unijeli su neistinite podatke i počinili djelo krivotvorenja službene isprave.²⁸

Krivotvorenje službene isprave sastoji se od tri različite radnje počinjenja. U slučaju prve radnje iz zakonskog opisa počinitelj u ispravu, a što spada u krug njegovih ovlasti, unosi ili ne

²⁷ Krivotvorenju službene ili poslovne isprave – čl. 279. KZ-a

„(1) Službena ili odgovorna osoba koja u službenu ili poslovnu ispravu, knjigu ili spis unese neistinite podatke ili ne unese kakav važan podatak, ili svojim potpisom odnosno službenim pečatom ovjeri takvu ispravu, knjigu ili spis s neistinitim sadržajem, ili koja svojim potpisom odnosno službenim pečatom omogući izradbu isprave, knjige ili spisa s neistinitim sadržajem, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do pet godina.

(2) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se i službena ili odgovorna osoba koja neistinitu službenu ili poslovnu ispravu, knjigu ili spis uporabi u službi ili poslovanju kao da su istiniti, ili koja istinitu ispravu, knjigu ili spis uništi, prikrije, u većoj mjeri ošteti ili na drugi način učini neuporabljivom.“

²⁸ Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, broj, IKŽ-217/95, od 18. ožujka 1998. – objavljena u ING – Pregledu sudske prakse, broj 6/1999-7. str. 101.

unositi kakav važan podatak. Počinitelj je svjestan neistinitosti podataka odnosno propusta unošenja nekoga važnog podatka, nekog prava ili neke pravno relevantne činjenice.

Kod druge radnje radi se o ovjeravanju neistine u službenoj ili poslovnoj ispravi knjizi, ili spisu. Počinitelj podatke koji su mu prezentirani službeno ovjerava, tj. potvrđuje kao istinite podatke koji su neistiniti, a svjestan lažnosti ovjere.

Treća radnja sastoji se u tome da počinitelj svojim potpisom omogućuje drugome da dođe do isprave, knjige s neistinitim sadržajem.

Najčešći slučajevi ovih oblika počinjenja u praksi javljaju se radi omogućavanja pribavljanja protupravne imovinske koristi ili prisvajanja ili prikrivanja jednog od ovih dvaju kaznenih djela.

Prividan ugovor podrazumijeva svjesni nesklad između prave volje i očitovanja (npr. prividna kupoprodaja stvari sklopljena između bliskih srodnika radi uskrate vjerovnika).²⁹

Razlog sklapanja prividnog ugovora ima svrhu da kod trećih osoba izazove dojam da je između njih ugovor sklopljen, ali se slažu da zapravo ne žele nikakav ugovor. Prividan ugovor ima za posljedicu ništetnost i ne stvara učinak među ugovornim stranama.

Osim simuliranih ugovora postoje i relativno simulirani ugovori (relativna simulacija). Radi se o prividnim ugovorima kada ugovorne strane sklapaju jedan ugovor ističući da ga žele, a ustvari prikrivaju neki drugi ugovor koji stvarno žele. Npr. stranke kako bi izbjegle primjenu nepovoljnijih propisa o porezu, prividno sklapaju kupoprodajni ugovor samo da bi prikrile stvarno sklopljeni ugovor o darovanju.

Objekt ugovorne obveze je radnja koja se može sastojati u davanju, propuštanju ili trpljenju, s tim da mora biti moguća, dopuštena i određena, odnosno odrediva.

Pod činjenjem se podrazumijeva svaka pozitivna ili negativna ljudska radnja koju je dužnik na temelju obveznog odnosa dužan ispuniti vjerovniku. Činidbe mogu biti različite, a njihov sadržaj može se svesti na: a) davanje stvari (npr. predaja prodane stvari kupcu), b) činjenje (npr. činidba rada – fizičkog ili intelektualnog), c) nečinjenje (propuštanje) – to je neobavljanje vlastitih radnji obveznika, koje bi inače morao obavljati da nije u obveznom odnosu, te d) trpljenje – nesprječavanje obavljanja tuđe radnje koju bi obveznik bio ovlašten spriječiti da se ne nalazi u obveznom odnosu.³⁰

Ugovor čini ništetnim činidba koja je nemoguća, nedopuštena, neodređena ili neodrediva.

²⁹ Vizner, B.: Komentar Zakona o obveznim odnosima, Zagreb, 1978., str. 302.

³⁰ Gorenc, V., op. cit., str. 378.

Nemoguća činidba (objektivno ili subjektivno) dovodi do ništetne obveze. Činidba je objektivno nemoguća kada podrazumijeva radnju koju nitko ne može izvršiti. Tu se npr. radi o predmetu darovanja koji ne postoji. Subjektivna nemogućnost činidbe postoji u slučaju kada izvođač zbog neznanja ne ukloni kvar na predmetu na što se ugovorom obvezao.

Valja istaknuti da samo objektivna nemogućnost činidbe utječe na valjanost ugovora. Proizlazi kako subjektivna nemogućnost nema za posljedicu ništetnost ugovora, ali ima odgovornost za štetu zbog neispunjenja ugovorne obveze.³¹

Da bi uzrokovala ništetnost ugovora, nemogućnost činidbe mora postojati u vrijeme sklapanja ugovora. Ako dođe do naknadne nemogućnosti činidbe koja je u vrijeme sklapanja ugovora bila moguća, tada će dužnik odgovarati za štetu pod uvjetom da je nemogućnost činidbe nastupila njegovom krivnjom.

Ako je činidba protivna Ustavu, prisilnim propisima ili moralu društva, tada je nedopuštena i ima za posljedicu ništetnost ugovora.

Činidba mora biti određena ili barem odrediva, jer je u protivnom ugovor ništetan.

Činidba je određena ako se u vrijeme sklapanja ugovora unaprijed točno zna na što je dužnik obvezan u vjerovnikovu korist u vrijeme ispunjenja obveze (npr. koju će određenu stvar biti dužan predati vjerovniku, koje djelo treba obaviti u vjerovnikovu korist i sl.).

Činidba je odrediva ako u trenutku sklapanja ugovora nije uopće bila određena ili je određena samo djelomice, ali ugovor stranaka sadrži dovoljno podataka pomoću kojih se ona može odrediti.

Prikriveni faktor koji utječe na donošenje odluke jedne ugovorne strane o sklapanju određenog ugovora je motiv koji je u pravilu je unutarnji, tj. prikriven. Npr. jedna strana želi prodati stan jer joj je potreban novac radi kupnje drugog stana. Takav motiv prodavatelja ne utječu na valjanost ugovora.

Međutim, motiv jedne strane može biti i nedopušten, a on je takve prirode da je bitno utjecao na njezinu odluku da sklopi ugovor, a druga strana je to znala ili morala znati, tada je ugovor ništetan. Nedopušten motiv postoji npr. kada zajmoprimac pozajmi novac za organiziranje trgovine opojnim sredstvima čiji je promet zabranjen, a zajmodavac je za to znao ili morao znati da je upotrijebio potrebnu pažnju.

Dakle, radnja je nedopuštena ako je protivna Ustavu, prisilnim propisima ili moralu društva.³²

³¹ Vizner, B., op. cit. str. 217; Vedriš, M., Klarić, P., Građansko pravo, Narodne novine, Zagreb, 1998., str. 136.

³² Gorenc, B., op. cit. str. 385.

2.5. Protivnost javnom poretku

Zakon o obveznim odnosima u okviru šireg pojma ništetnosti uređuje ugovore koji imaju takve nedostatke koji ih čine protivnim javnom poretku i zelenaški ugovor. Opću odredbu (generalnu klauzulu) o ugovorima protivnim javnom poretku sadrži odredba ZOO-a koja propisuje da je ugovor koji je protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva ništetan, osim ako cilj povrijeđenog pravila ne upućuje na neku drugu pravnu posljedicu ili ako zakon u određenom slučaju ne propisuje što drugo.

2.5.1. Ugovor protivan Ustavu

Temeljni pravni akt u svim pravnim sustavima je Ustav s kojim trebaju biti u suglasju svi zakonski i podzakonski akti. Protivnost Ustavu protivnost je ne samo ustavnim načelima, nego i njegovim konkretnim odredbama. Npr. Ustav zabranjuje zlouporabu monopolističkog položaja određenog zakonom pa je svaka takva zloupotreba ništetna. Poduzetnička i tržišna sloboda temelji su privrednog ustroja države koja osigurava svojim poduzetnicima jednak pravni položaj na tržištu. Tako bi uvjetovanje davanja suglasnosti za otvaranje trgovine na području određene zajednice plaćanjem određenog postotka godišnjeg bruto-prometa u korist te zajednice bilo suprotno načelima jedinstvenog tržišta, a to bi dovelo do ništetnosti ugovora.

2.5.2. Ugovor protivan prisilnim propisima

Međunarodni ugovori sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni čine dio međunarodnoga pravnog poretka države, a po pravnoj su snazi iznad zakona.³³ Ugovor sklopljen protivno odredbama takvoga međunarodnog propisa ništetan je.

Protivnost prisilnim propisima je drugi opći razlog za ništetnost ugovora, osim ako cilj povrijeđenog pravila ne upućuje na neku drugu pravnu posljedicu ili ako zakon u određenom slučaju ne propisuje što drugo. Radi se o ugovorima koji su protivni ne samo prisilnim propisima sadržanim u građanskom pravu, nego i onima u ostalim granama prava (upravnom, kaznenom, radnom, porodičnom i dr.).³⁴

³³ V. npr. Zakon o potvrđivanju Protokola br. 12. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine 14/02 – dodatak: Međunarodni ugovori.

³⁴ Odluka Vrhovnog suda, Rev-1094/01, Izbor 04/02.; Odluka Ž. suda u Bjelovaru, Gž-463/05 od 29. IX. 2005., Ing PSP 06-1/str. 13. ; Odluka Vrhovnog suda, Rev-1876/01 od 5. XII. 2001., Ing PSP 02-1/str. 120.

Ništetnost ugovora nastaje kada nastanu zakonski razlozi ništetnosti. U ovom slučaju razlog ništetnosti je suprotnost ugovora prisilnim propisima. Tako je npr. ugovor ništetan ako je jedan od suvlasnika bez suglasnosti ostalih prodao nekretninu u odnosu na koju postoji suvlasnička zajednica. Nadalje, ugovor je ništetan u slučaju prodaje nekretnine u vlasništvu jedinice lokalne samouprave i uprave (općina) bez javnog natječaja zato što je takav ugovor protivan prisilnim propisima Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima.

Ništetan je ugovor kojim je jedan od bračnih drugova otuđio nekretninu koja je zajednička imovina bračnih drugova.³⁵ Kao razlog ništetnosti može biti i darovanje jednoga bračnog druga bez suglasnosti drugog, dijela u zajedničkoj imovini jer je takav ugovor suprotan prisilnom propisu.³⁶

2.5.3. Ugovor protivan moralu društva

Protivnost moralu društva je faktično pitanje: od slučaja do slučaja treba ocijeniti je li neko ponašanje u poslovnom prometu moralno ili nemoralno. Pri tome treba voditi računa o svim relevantnim okolnostima: nešto što je ranije bilo nemoralno ne mora biti i danas (i obrnuto), odnosno nešto što je nemoralno u jednoj sredini ne mora biti isto tako nemoralno i u drugoj društvenoj sredini.³⁷

Prema stavu sudske prakse, „protivno je moralu ako davatelj uzdržavanja zaključi ugovor o doživotnom uzdržavanju s primateljem uzdržavanja znajući da je on iznimno teškog zdravstvenog stanja u kojem je smrt izvjesna činjenica koja će redovitim tijekom stvari nastupiti za relativno kratko vrijeme“ (Vs, Rev-1121/93 od 29. VI. 1994.), te „suprotan je moralu ugovor o zajmu danom za hazardiranje“ (Vs, Rev-1693/86 od 18. IX. 1986., PSP-34/72.), odnosno „postupala je nemoralno ugovorna strana iz sporazuma o zasnivanju založnog prava na nekretninama druge strane ako je znala da je izvanknjižno stanje nekretnina koje se opterećuju drukčije od upisa u zemljišnim knjigama“ (Žs, Koprivnica, Gž-1412/03 od 3. II. 2004., Ing PSP 05-1/str. 30-31.).

Zakon o obveznim odnosima preuzeo je neke moralne norme i dao im sankciju. Time je moralna norma postala pravnom normom, ugovor je istodobno i protuzakonit i nemoralan (to je npr. zelenaški ugovor).

³⁵ Odluka Vrhovnog suda, Rev-2517/89 od 10. V. 1990., PSP 51/147.

³⁶ Odluka Vrhovnog suda, Rev-1172/96 od 1. II. 2000., Ing PSP 00-1/str. 52.

³⁷ Vizner, B., op. cit., str. 457; Vedriš, M., Klarić, P., op. cit., str. 137.

Kod takvih ugovora sud u slučaju spora neće morati utvrđivati je li ugovor protivan moralu društva, jer je takav ugovor ništetan zbog protivnosti pravnom propisu.

2.5.4. Zelenaški ugovor

Naziv zelenaški ugovor uobičajen u građanskom pravu, dok je lihvarski ugovor pretežito u upotrebi kada su ostvarena obilježja kaznenog zakona. Zelenaški ugovor je takav dvostrano obvezni i naplatni ugovor kojim jedna ugovorna strana, koristeći se stanjem nužde ili teškim materijalnim stanjem druge ugovorne strane (iskorištenoga), njezinim nedovoljnim iskustvom, lakomislenošću ili zavisnošću, ugovori za sebe ili nekog trećega korist koja je u očitom nerazmjeru s onim što je ona drugoj dala ili učinila, ili se obvezala dati ili učiniti.

Zelenaški ugovor (kao vrsta nemoralnog ugovora) je ništetan. Na zelenaški ugovor na odgovarajući se način primjenjuju odredbe ZOO-a o posljedicama ništetnosti i djelomičnoj ništetnosti ugovora.

Za procjenu radi li se konkretno o zelenaškom ugovoru potrebno je da je ugovor već u vrijeme njegova sklapanja imao sve objektivne i subjektivne pretpostavke propisane odredbama ZOO-a. Okolnosti koje nastanu nakon sklapanja ugovora, a koje otežavaju ispunjenje obveze jedne strane nisu odlučne za procjenu je li neki ugovor zelenaški ili nije, tako i sudska praksa (Vs, Rev-1241/91 od 25. VI. 1991., Izbor 93/91; Žs, Rijeka GŽ-163/90 od 21. II. 1990., PSP-45/66).³⁸

2.6. Poredbeno pravni prikaz zelenaškog (lihvarskog) ugovora prema odredbama Zakona o obveznim odnosima i Kaznenog zakona

Kazneno pravo povezano je mnogobrojnim nitima s ostalim granama prava pa i s građanskim pravom jer se kaznena djela pojavljuju u mnogobrojnim i različitim društvenim odnosima i sferama društvenog života koji su predmet regulacije drugih grana prava, a kojima kazneno pravo pruža adekvatnu zaštitu.

U odnosima kaznenog i građanskog prava susrećemo se s fenomenom dvostruke pravne zaštite jednog dobra kada isto dobro uživa i kaznenu i građanskopravnu zaštitu. Ova dvostruka zaštita opravdana je kada se radi o dvije različite točke ocjenjivanja značenja jedne

³⁸ Momčinović, H., Zelenaški (lihvarski) ugovor, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak 8, Organizator, Zagreb, 2001.; Kačer, H., Zelenaški (lihvarski) ugovor o zajmu, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Organizator, Zagreb, 1995.; Stipković, Z., O građanskopravnim sredstvima protiv lihvarstva, Pravnik, 1973.

nedopuštene radnje te o potrebi različitoga pravnog reagiranja. Kazneno djelo i sankcija koju ono povlači imaju više javnopravno, društveno značenje, dok su građanski delikt i njegova sankcija pretežito drukčije prirode jer se tu uglavnom teži zadovoljenju interesa oštećene stranke. Upravo je zbog toga i dopuštena dvostruka zaštita kada se utvrdi počinjenje kaznenog djela koje ima i obvezu naknade štete po pravilima građanskog prava. Međutim, moguće je o tome raspravljati i u kaznenom postupku prigodom utvrđivanja kaznene odgovornosti.

Slijedom navedenog, smatramo korisnim sumarno prikazati zelenaški (lihvarski) ugovor uređen propisima obveznog prava.

Zakon o obveznim odnosima regulira zelenaški ugovor odredbama članka 329. koje glase: „(1) Ništetan je ugovor kojim netko, koristeći se stanjem nužde ili teškim materijalnim stanjem drugog, njegovim nedovoljnim iskustvom, lakomislenošću ili zavisnošću, ugovori za sebe ili za nekog trećega korist koja je u očitom nerazmjeru s onim što je drugom dao ili učinio, ili se obvezao dati ili učiniti.

(2) Na zelenaški ugovor na odgovarajući se način primjenjuju odredbe ovog zakona o posljedicama ništetnosti i o djelomičnoj ništetnosti ugovora.

(3) Ako oštećena strana zahtijeva da se njezina obveza smanji na pravičan iznos, sud će udovoljiti takvom zahtjevu ako je to moguće, a u tom slučaju ugovor s odgovarajućom izmjenom ostaje na snazi.

(4) Oštećena strana može podnijeti zahtjev za smanjenje obveze na pravičan iznos u roku od pet godina od sklapanja ugovora.“

Za nastanak zelenaškog ugovora bitni su, zakonom određeni, objektivni i subjektivni elementi koji moraju postojati kumulativno i istodobno – u vrijeme sklapanja ugovora.

Prema citiranoj odredbi čl. 329., st. 1. ZOO-a, objektivni element je očiti nerazmjer između obveza ugovornih strana. Zakon ne određuje visinu disproporcije matematičkim razlomkom (npr. četvrtina, polovina i sl.) nego elastičnom formulacijom: mora postojati „očiti nerazmjer“ između vrijednosti preuzetih obveza u korist samog zelenaša ili u korist koga trećega. To se procjenjuje od slučaja do slučaja, prema okolnostima konkretnog posla.

Subjektivni elementi su:

a) na strani iskorištenog suugovaratelja – nepovoljne okolnosti u kojima je zatečen u vrijeme sklapanja zelenaškog ugovora (stanje nužde, teško materijalno stanje, nedovoljno iskustvo, lakomislenost, zavisnost)

b) na strani zelenaša – znanje o postojanju nepovoljnih okolnosti na strani iskorištenog suugovaratelja i namjera zelenaša da ove okolnosti iskoristi za sebe ili za trećega.

Pravne posljedice zelenaškog ugovora su: 1. ništetnost (odnosno djelomična ništetnost) ugovora³⁹ i 2. održanje ugovora na snazi s odgovarajućom izmjenom.

Odnos kaznenog i građanskog prava očituje se u tome što kazneno pravo štiti određene odnose zasnovane na odredbama građanskog prava. Tako se čitavim nizom inkriminacija štiti imovina kao ukupnost prava koja pripadaju jednoj osobi. Osim prava vlasništva kazneno pravo štiti svojim inkriminacijama povredu tuđih prava i druga stvarna prava kao što su na primjer založno pravo te pravo plodouživanja. Kazneno pravo ugovorne odnose štiti inkriminacijama raznih prijevarnih radnji, oštećenja vjerovnika, zlouporabe povjerenja i ovlasti itd. U području odštetnog prava veza između kaznenog i građanskog prava dolazi do izražaja tako što brojna kaznena djela imaju za posljedicu materijalnu ili nematerijalnu štetu čije se pitanje naknade rješava primjenom odredaba građanskog prava.⁴⁰

Kazneno djelo lihvarski ugovor (članak 242. Kaznenog zakona), pripada skupini kaznenih djela protiv imovine. Kaznena djela protiv imovine ulaze u katalog klasičnih delikata, a smisao inkriminacija je zaštita imovine kao skupnog zaštitnog objekta. Imovina se najjednostavnije određuje kao ukupnost prava koja pripadaju jednoj osobi, pri čemu se može govoriti o imovini kao pravnoj, gospodarskoj i knjigovodstvenoj kategoriji.

U nastavku rada prikazuju se zakonske pretpostavke kaznenog djela lihvarskog ugovora te konkretni slučaj s izraženim stajalištima sudova u zaštiti imovinskih prava građana.

Ukupnost prava koja pripadaju jednoj osobi određuje pojam imovine. Imovini pripadaju samo prava, a stvari i novac ulaze u imovinsku masu. Kako je imovina i pravna i gospodarska odnosno knjigovodstvena kategorija, često se mješaju razni pojmovi imovine prilikom izražavanja i to ne samo u običnom govoru, nego i u stručnoj literaturi i zakonodavstvu. U gospodarskom smislu imovina označava skup dobara koja pripadaju određenom subjektu, dok je imovina kao pravna kategorija skup subjektivnih imovinskih prava predstavljenih jednim nositeljem. Taj pojam ne obuhvaća ni stvari ni činidbe. Stvari ulaze u imovinu u obliku prava koja jedan subjekt ima na stvarima prema drugim subjektima. Imovina, dakle, obuhvaća samo skup subjektivnih imovinskih prava jednog nositelja.

U glavi XXIII. Kaznenog zakona smještene su kaznena djela protiv imovine i mogu se podijeliti na kaznena djela protiv vlasništva, kaznena djela protiv imovinskih prava i na ostala kaznena djela.

³⁹ Momčinović, H., Nevaljanost ugovora – ništetni i pobojni ugovori prema Zakonu o obveznim odnosima, Godišnjak 13, „Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse“, Zagreb, 2006.

⁴⁰ Zlatarić, B.: Krivično pravo, I. svezak, Informator, Zagreb, 1970., str. 23.

U nastavku rada opisuje se lihvarski ugovor koji se nalazi u skupini kaznenih djela protiv imovinskih prava, a prema motivu počinjenja sistematiziran je s djelima kojima se pribavlja protupravna imovinska korist.

2.6.1. Lihvarski ugovor s kaznenopravnog aspekta (čl. 242. KZ-a)⁴¹

Prema čl. 242. st. 1. KZ-a, kazneno djelo lihvarskog ugovora čini tko iskorištavajući nuždu, teške imovinske prilike, nedovoljno iskustvo, lakomislenost ili smanjenu sposobnost rasuđivanja druge osobe, primi od nje ili s njom ugovori za sebe ili za drugoga korist koja je u očitom nerazmjeru s onim što je on dao, učinio ili se obvezao dati odnosno učiniti.

Za ostvarenje obilježja kaznenog djela lihvarskog ugovora potrebno je da počinitelj (lihvar) prima ili ugovara za sebe ili drugoga imovinsku korist koja je u očitom, a ne bilo kakvom nerazmjeru prema onome što se drugoj strani daje odnosno obvezuje dati ili učiniti. Najčešći slučajevi imovinske koristi koja znatno prelazi prosječnu korist karakteristični su za ugovore o zajmu gdje se ugovaraju pretjerano visoke kamate na pozajmljeni novac. Postojanje očite nerazmjernosti je faktično pitanje koje Sud utvrđuje prema okolnostima konkretnog slučaja.⁴² Daljnja pretpostavka za ostvarenje obilježja kaznenog djela lihvarskog ugovora je iskorištavanje nepovoljnog položaja oštećenika upravo zbog kojeg je prisiljen prihvatiti nepovoljne uvjete. To može biti stanje nužde, iznimno teške životne situacije kada nema drugog izbora osim lihvarske ponude. Postojanje teških imovinskih prilika očituje se u nedostatku osnovnih egzistencijalnih sredstava za svakodnevni život. Pojam nedovoljno iskustvo žrtve podrazumijeva nedovoljno životno iskustvo karakteristično za osobe mlađe životne dobi, ali se može pojaviti i u obliku neiskustva u obavljanju pravnih poslova kod osoba koje su inače životno iskusne i obrazovane. Lakomislenost žrtve očituje se u pristupanju sklapanju ugovora u odsutnosti dužne pažnje i razboritosti glede posljedica lihvarskog ugovora. Iskorištavanje smanjene sposobnosti rasuđivanja javlja se u slučajevima kada su oštećenici osobe s različitim duševnim smetnjama, a to mogu biti i starije osobe,

⁴¹ Lihvarski ugovor – članak 242. KZ

„(1) Tko iskorišćujući nuždu, teške imovinske prilike, nedovoljno iskustvo, lakomislenost ili smanjenu sposobnost rasuđivanja druge osobe, primi od nje ili s njom ugovori za sebe ili drugoga imovinsku korist koja je u očitom nerazmjeru s onim što je on dao, učinio ili se obvezao dati ili učiniti, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do tri godine.

(2) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko se bavi davanjem zajmova ili je pribavljena znatna imovinska korist, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.“

⁴² Noveselec, P., Bojanić, I.: Posebni dio kaznenog prava, Prvo izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2007., str. 242.

ovisnici o različitim opijatima itd. Za dovršenje kaznenog djela dovoljno je i samo ugovaranje nerazmjerne imovinske koristi, odnosno da do stvarne realizacije nije potrebno doći. Nerazmjerna imovinska korist može biti ugovorena na različite načine (ugovaranjem visokih kamata, označavanjem u ugovoru veće svote nego je stvarno pozajmljena i sl.) i može biti bilo koja korist imovinske prirode odnosno ne mora biti novčana. Djelo se može počinuti samo sa namjerom, izravnom ili neizravnom.

Čl. 233. st. 2. KZ-a propisan je poseban oblik lihvarskog ugovora, a odnosi se na počinitelja (kamataru) koji se bavi davanjem zajmova uz ugovaranje nerazmjerno visoke kamate. Važno je istaknuti da je za ovaj oblik lihvarskog ugovora dostatna samo nerazmjernost, tj. ne traži se ugovaranje očito nerazmjerne imovinske koristi. Ovdje se radi o kaznenom djelu gdje počinitelj postupa hotimično. Bavljenje davanjem zajmova uz ugovaranje imovinske koristi podrazumijeva neovlašteno i u većem obujmu davanje novca ili drugih potrošnih stvari na zajam uz ugovaranje imovinske koristi. Radi se o kolektivnom djelu (*delictum collectivum*).

Valja istaknuti da se ne radi o kaznenom djelu lihvarskog ugovora kada se kao ugovorna strana pri zaključenju ugovora s građanima pojavljuje na primjer štedno-kreditna zadruga kao pravna osoba koja je registrirana, među ostalim, i za poslove odobravanja kredita građanima. Ovo stoga što je za ostvarenje obilježja bića kaznenog djela lihvarskog ugovora iz čl. 233. st. 2. KZ-a potrebno utvrditi da se počinitelj neovlašteno bavi davanjem zajma uz ugovaranje nerazmjerne imovinske koristi.⁴³

2.7. Ništetnost odredaba općih uvjeta ugovora

Opći uvjeti ugovora su ugovorne odredbe sastavljene za veći broj ugovora, bilo da su sadržani u formularnom (tipskom) ugovoru, bilo da se na njih poziva ugovorna strana. Opći uvjeti ugovora dopunjuju posebne pogodbe utvrđene među ugovarateljima u istom ugovoru, i u pravilu obvezuju kao i posebne odredbe. Pod općim uvjetima ugovora podrazumijevaju se ugovorne klauzule, formulirane unaprijed u pisanom obliku – kojima se ugovorne strane mogu koristiti tako da sve te klauzule ili neke od njih uključi u ugovor, ili da se u ugovoru pozovu na sve ili samo na neke od njih (npr. u slučajevima raznih općih uvjeta osiguranja). Da bi opći uvjeti bili valjani u primjeni potrebno je ispuniti kumulativno sljedeće pretpostavke:

⁴³ Odluka Županijskog suda u Bjelovaru, Kž-308/01 od 2. XI. 2001.; Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P.: Komentar kaznenog zakona, III. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2007., str. 574.

a) objaviti ih na uobičajeni način, npr. u nekoj publikaciji, u poslovnoj prostoriji ponuditelja (sastavljača), b) da su sadržani u tekstu ugovora npr. da se u nekoj odredbi ugovora na njih poziva, ili da su navedeni na poleđini ugovora (obrasca, formulara) te c) da su drugoj strani (ponuđenom) bili poznati ili morali biti poznati u vrijeme sklapanja ugovora. Opći uvjeti u mjeri u kojoj su prihvaćeni čine sastavni dio ugovora.

ZOO svojim odredbama štiti suugovaratelja sastavljača koji pristupa općim uvjetima ponuditelja (sastavljača) s obzirom na to da je sastavljač općih uvjeta ugovora (u pravilu gospodarski jača strana koja masovno sklapa ugovore određene vrste) i može zlorabiti svoj položaj i unijeti u opće uvjete klauzule koje su za njega povoljne, a štetne za drugu stranu (nepoštene odredbe općih uvjeta ugovora). Tako prema općim pravilima o ništetnosti ugovora, opći uvjeti ne smiju biti protivni Ustavu, prisilnim propisima ili moralu društva.

U tom smislu postoji i posebno pravilo koje ističe ništetnost odredaba općih uvjeta ugovora koje, suprotno načelu savjesnosti i poštenja, prouzroče očiglednu neravnopravnost u pravima i obvezama strana na štetu suugovaratelja sastavljača ili ugrožavaju postizanje svrhe sklopljenog ugovora.

Da bi se odredile ništetnim određene odredbe općih uvjeta ugovora moraju se uzeti u obzir sve okolnosti prije i u vrijeme sklapanja ugovora, pravna narav ugovora, vrsta robe ili usluge koja je objekt činidbe, ostale odredbe ugovora kao i odredbe drugog ugovora s kojim je ta odredba općih uvjeta ugovora povezana.

3. DJELOMIČNA NIŠTETNOST

Prema odredbama čl. 324., st. 1. ZOO-a, ništetnost neke odredbe ugovora ne povlači ništetnost ugovora ako on može opstati bez ništetne odredbe i ako ona nije bila uvjet ugovora ni odlučujuća pobuda zbog koje je ugovor sklopljen.

Citirane odredbe utvrđuju: a) temeljno načelo i b) odstupanje od načela.

Temeljno je načelo da ništetnost neke odredbe ugovora samo po sebi ne povlači ništetnost ugovora. To je konkretizacija načela *pacta sunt servanda*, prema kojem treba nastojati da se obvezni ugovori održe na snazi ako je to moguće.⁴⁴

To je i stajalište sudske prakse:

„Ništetna ugovorna odredba o tome kome valja ispuniti obvezu ne znači ujedno ništetnost samog ugovora.“

„Ugovaranje zateznih kamata po stopi višoj ili nižoj od zakonom propisane čine ništetnim odredbu o kamatnoj stopi, ali ne i pravni posao.“

„Kad je ugovorom o prodaji ugovorena viša cijena od zakonom propisane, u tom dijelu odredbe o cijeni su ništetne.“

„Ništetna je ugovorna klauzula kojom se jedna ugovorna strana obvezuje svoje komitente upućivati na usluge druge strane koncesionara na pomorskom javnom dobru.“

„Ništetne su odredbe ugovora koje predviđaju gubitak prava na naknadu ako osiguranik nakon nastupanja osiguranog slučaja ne izvrši neku od propisanih ili ugovorenih obveza.“

Od načela da ništetnost neke odredbe ugovora ne povlači ništetnost ugovora predviđeno je odstupanje prema kojem je cijeli ugovor ništetan u dva slučaja.

Prvi je kada ugovor ne može opstati jer ništetnost pogađa odredbu koja je bitna za samo postojanje ugovora. Npr., ako je predmet ugovora stvar izvan prometa, tada je čitav ugovor o kupoprodaji ništetan (čl. 380., st. 1. ZOO-a). To je i stajalište sudske prakse:

„Ne može se zahtijevati utvrđenje djelomične ništetnosti odredaba ugovora o cijeni kad bez tih odredaba ugovor ne bi mogao opstati.“

Drugi je slučaj kad je određena odredba bila uvjet ugovora⁴⁵ ili odlučujuća pobuda (motiv) zbog kojeg je ugovor sklopljen.⁴⁶

⁴⁴ Vizner, B., op. cit., str. 465.

⁴⁵ O uvjetu vidi čl. 297. ZOO-a.

⁴⁶ O odlučujućoj pobudi vidi čl. 273. ZOO-a.

Ali će ugovor ostati valjan čak i ako je ništetna odredba bila uvjet ili odlučujuća pobuda ugovora u slučaju kada je ništetnost ustanovljena upravo da bi ugovor bio oslobođen te odredbe i vrijedio bez nje (čl. 324., st. 2. ZOO-a). To bi npr. bio slučaj kada se u ugovoru o zajmu zajmoprimac obveže ništetnom klauzulom da će umjesto nedopušteno ugovorenih kamata odraditi zajmodavcu nekoliko dana na njegovu gospodarstvu.⁴⁷

3.1. Posljedice ništetnosti

Posljedice ništetnosti ugovora su, kako to propisuju odredbe ZOO-a, obveza svake ugovorne strane vraćanje drugoj strani svega primljenog na temelju takva ugovora, a ako to nije moguće, ili ako se narav onoga što je ispunjeno protivi vraćanju, mora se dati odgovarajuća naknada u novcu, prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke, ako zakon što drugo ne određuje.

Ugovaratelj koji je kriv za sklapanje ništetnog ugovora odgovoran je svojem suugovaratelju za štetu koju trpi zbog ništetnosti ugovora ako ovaj nije znao ili prema okolnostima nije morao znati za postojanje uzroka ništetnosti.

Dakle, pravne posljedice ništetnih pravnih poslova su:

1. obveza restitucije
2. odgovornost za štetu.

3.1.1. Obveza restitucije

Ništetan ugovor (koji se smatra ništetnim od svojeg sklapanja – *ex tunc*) izaziva glede obveze restitucije različite pravne posljedice – ovisno o tome jesu li ugovorne strane počele ispunjavati svoje obveze odnosno jesu li ih ispunile u cijelosti ili samo djelomično.

Ako su ugovorne strane sklopile ništetan ugovor, a još nisu počele s njegovim ispunjenjem, nijedna strana ne može od druge zahtijevati ispunjenje ugovorne obveze. Ako je riječ o jednostrano obveznom ugovoru, dužnik nije dužan ispuniti preuzetu obvezu. To zato što u oba navedena slučaja ne postoji pravna osnova za postavljanje zahtjeva za ispunjenje ugovorne

⁴⁷ Primjer prema Vizneru, B., op. cit., str. 465.

obveze. Tako i sudska praksa: „Ne može se osnovano zahtijevati ispunjenje obveze iz ništetnog ugovora.“

Primi li jedna ili druga strana, djelomično ili u cijelosti, obvezu druge strane iz ništetnog ugovora – obvezna je vratiti sve ono što je primila na temelju takvog ugovora (načelo povrata u prijašnje stanje, *restitutio in integrum*). To je i stajalište sudske prakse:

„Kad je ugovor o zajmu deviza ništetan prema propisima važećim u vrijeme sklapanja ugovora, zajmoprimac je dužan vratiti ono što je primio, a to je strana valuta.“

„Kad su se ništetnim ugovorom o zajmu zajmoprimci obvezali da će isplaćeni iznos zajma solidarno vratiti zajmodavcu, on nema pravo zahtijevati da mu oni solidarno vrata taj iznos – već mu je svaki od zajmoprimaca dužan vratiti baš onaj iznos koji je primio na temelju ništetnog ugovora.“

Obveza svake strane glede plaćanja zatezних kamata na svotu koju su primile na osnovi ništetnog ugovora i koju su dužne vratiti procjenjuje se prema odredbama o opsegu vraćanja pri stjecanju bez osnove (v. čl. 1115. ZOO-a).

Ako povrat primljenoga nije moguć (npr. primljena stvar je potrošna), ili se narav onoga što je ispunjeno protivi vraćanju (npr. ugrađen je primljeni materijal za kuću, izvršen je kakav rad i sl.), onaj koji je to ispunjenje primio obavezan je dati odgovarajuću naknadu u novcu, i to prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke, ako zakon što drugo ne određuje. Tako i sudska praksa: „Strana koja je na osnovi ništetnog ugovora o ortaštvu uložila sredstva u adaptaciju lokala ima pravo na vraćanje uložениh sredstava prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke, a nema pravo na isplatu razmjernog dijela procijenjene vrijednosti lokala.“ te: „U slučaju ništetnosti ugovora – izjave o prijenosu dionica, svaka ugovorna strana dužna je vratiti drugoj sve ono što je primila po osnovi takvog ugovora, a ako to nije moguće te se tužiteljici ne mogu vratiti dionice koje je imala u vlasništvu, onda ona ima pravo na odgovarajuću naknadu u novcu, prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke.“

3.1.2. Odgovornost za štetu

Osim obveze restitucije, kao pravne posljedice ništetnosti ugovora prema odredbama čl. 323., st. 1. ZOO-a, iz ništetnog ugovora može za jednu ili obje strane nastati i šteta (to su npr. troškovi učinjeni u vezi sa sklapanjem ugovora, izgubljeni dobitak koji se mogao očekivati da ugovor nije ništetan i sl.).

Odredbama čl. 323., st. 2. ZOO-a predviđaju se pretpostavke pod kojima jedna strana ništetnog ugovora može od druge zahtijevati naknadu štete. To su: a) krivnja jednog

suugovaratelja za sklapanje ništetnog ugovora, b) postojanje uzročne veze između sklopljenog ništetnog ugovora i štete te c) savjesnost oštećenog suugovaratelja, što znači da ovaj nije znao ili prema okolnostima nije morao znati za postojanje uzroka ništetnosti.

Ispune li se kumulativno navedene pretpostavke, savjesni suugovaratelj ima pravo od nesavjesnog zahtijevati naknadu štete koju trpi ništetnosti ugovora.

Prema jednom stajalištu pravne literature, zahtjev za naknadu štete ne temelji se na ugovoru (jer ugovora nema) nego na građanskom deliktu.⁴⁸ Izraženo je i drukčije stajalište: glede štete koju savjesna strana trpi zbog ništetnosti ugovoraved, treba primijeniti pravila o odgovornosti za štetu zbog povrede ugovora, jer je nesavjesnost pri sklapanju ugovora radnja koju se prije može podvesti pod pojam povrede ugovora, nego pod pojam građanskog delikta.⁴⁹

Naknada štete limitirana je granicom koristi koju bi suugovaratelj imao od ugovora da je valjan (tzv. pozitivni pogodbeni interes).⁵⁰

Ako su oba suugovaratelja savjesna, ili su oba nesavjesna, ili nema uzročne veze između pretrpjele štete i ništetnosti – pravilo iz čl. 323., st. 2. ZOO-a ne može se primijeniti.⁵¹

⁴⁸ Vedriš, M., Klarić, P., op. cit., str. 144.

⁴⁹ Gorenc, V., op. cit., str. 479.

⁵⁰ Vedriš, M., Klarić, P., op. cit., str. 144.

⁵¹ Vizner, B., op. cit., str. 471.

4. KONVERZIJA I KONVALIDACIJA NIŠTETNOG UGOVORA

4.1 Općenito

Prema odredbama čl. 325. ZOO, kad ništetan ugovor udovoljava pretpostavkama za valjanost nekog drugog ugovora, onda će među ugovarateljima vrijediti taj drugi ugovor, ako bi to bilo u suglasnosti s ciljem koji su ugovaratelji imali na umu kad su ugovor sklopili i ako se može uzeti da bi oni sklopili taj ugovor da su znali za ništetnost svog ugovora.

Pod konverzijom se razumijeva pretvaranje prvotno ništetnog ugovora u drugi valjani ugovor.⁵² Konverzija najčešće nastupa zbog toga što su strane bile nevjeste u sklapanju ugovora, ili nisu imale dovoljno obavijesti o potrebnim pretpostavkama koje zakon zahtijeva za valjanost ugovora koji su sklopile, pa je njihov ugovor zbog tih nedostataka ništetan. Međutim, ono o čemu su se suugovaratelji sporazumjeli ima potrebne bitne sastojke drugog ugovora: npr. mjenica nema sve propisane bitne sastojke zbog čega je ništetna, ali njezin pisani sastavak može biti pravovaljan kao priznanica, ili kada se ugovor o ustupu i raspodjeli ostavinske imovine još za života ustupitelja, ako ga ne potpiše neki od ustupiteljevih potomaka, pretvara u ugovor o darovanju. Za valjanu provedbu konverzije potrebno je, utvrditi 1. da je prvotni ugovor ništetan, 2. da je volja stranaka u sklopljenom ugovoru bila izražena u dobroj vjeri, što znači da se ne može provesti konverzija ako su suugovaratelji znali za ništetnost sklopljenog ugovora, 3. da su u prvobitno ništetnom ugovoru bili sadržani bitni sastojci valjanog (konverziranog) ugovora te 4. da se konverzijom ništetnog ugovora u valjani ugovor mogu ostvariti ciljevi koje su suugovaratelji imali na umu kada su sklopili prvobitni ugovor i ako se može pretpostaviti da bi oni sklopili konverzirani ugovor da su znali za ništetnost prvobitnog ugovora.

Konvalidacija je naknadno osnaženje nevaljanog pravnog posla, što znači njegovo pretvaranje u valjani. Rimsko pravo zauzelo je načelno negativno stajalište prema mogućnosti konvalidacije utvrdivši pravilo: ono što je u početku bilo nevaljano, ne može protekom vremena postati valjanim

Prema odredbi čl. 326., st. 1. ZOO-a. ništetan ugovor ne postaje valjan kada uzrok ništetnosti naknadno nestane. Ništetan ugovor, dakle, bez obzira na uzrok ništetnosti ne može postati valjanim ako nakon sklapanja ništetnog ugovora uzrok ništetnosti otpadne. Ne postoji, u

⁵² Ibid., str. 466.

načelu, mogućnost ozdravljena ništetnih ugovora protekom vremena, voljom suugovaratelja ili prestankom uzroka ništetnosti. Zato bi i nakon nestanka uzroka ništetnosti svaki suugovaratelj mogao zahtijevati od suda donošenje deklaratorne presude kojom se utvrđuje da je ugovor ništetan, a ako je ugovor bio ispunjen, mogao bi zahtijevati od drugoga vraćanje onoga što je primljeno (čl. 323., st. 1. ZOO-a).

Iznimno, mogu prema ZOO-u i ništetni pravni poslovi konvalidirati u tri slučaja.

4.2. Iznimna dopustivost konvalidacije ništetnih ugovora

4.2.1. Konvalidacija u slučaju zabrane manjeg značenja

Prema odredbi čl. 326., st. 2. ZOO-a, ako je uzrok ništetnosti bila zabrana manje važnosti, a ugovor u cijelosti ispunjen, ništetnost se ne može isticati. Ništetni ugovor konvalidira („ništetnost se ne može isticati“) ako su kumulativno ispunjene dvije pretpostavke: a) da je uzrok ništetnosti manjeg značenja (to je zabrana svrha kojeg je zaštita nekih pojedinačnih interesa ugovornih strana, a ne i zabrana koje je cilj zaštita određenih javnih interesa – v. odluku Vs, Rev-3010/94 od 8. X. 1994., Ing PSP 99-1/str. 37),⁵³ te b) da je ugovor u cijelosti ispunjen, što znači da su obje ugovorne strane ispunile svoje obveze u cijelosti.

4.2.2. Konvalidacija zelenaškog ugovora

Zelenaški ugovor može se konvalidirati ako su ispunjene sljedeće zakonske pretpostavke:

- a) da oštećenik istakne zahtjev da se njegova obveza smanji na pravičan iznos
- b) da takav zahtjev podnese u roku od pet godina od sklapanja ugovora
- c) da sud udovolji takvom zahtjevu ako je to moguće.

U tom slučaju ugovor s odgovarajućom izmjenom „ostaje na snazi“ (pravilno: postaje valjan, jer je do tada bio ništetan).⁵⁴ Ta izmjena ugovora vrijedi od trenutka sklapanja ugovora.

⁵³ Vizner, B., op. cit., str. 469.; Radolović, op. cit., str. 124.

⁵⁴ Vedriš, M., Klarić, P., op. cit., str. 172.

4.2 Aktivna i pasivna legitimacija stranaka

4.2.1 Aktivna legitimacija

Tužbu radi utvrđenja ništetnosti ugovora može podnijeti svaka zainteresirana osoba: ugovorne strane, njihovi univerzalni slijednici, ali i svako treći tko ima pravni interes za utvrđenje da je određeni ugovor ništetan (npr. vjerovnici ugovornih strana). Aktivno je legitimiran i državni odvjetnik.

Nije uvijek potrebno ustati tužbom za utvrđenje ništetnosti ugovora. Ništetnost ugovora može se isticati i prigovorom u parnici. Na ništetnost ugovora sud pazi po službenoj dužnosti (čl. 327., st. 1. ZOO), npr. razmatrajući ga samo kao prethodno pravno pitanje o rješenju o kojem ovisi odluka o osnovanosti tužbenog zahtjeva (Vs, Rev-116/86 od 16. VIII. 1988.).

4.3.2. Pasivna legitimacija

Ako je tužbu radi utvrđenja ništetnosti ugovora podnio ugovaratelj, pasivno je legitimirana druga ugovorna strana. U slučaju da je takvu tužbu podnijela treća zainteresirana osoba ili državni odvjetnik, pasivno su legitimirane ugovorne strane toga ugovora koje kao tuženice imaju svojstvo jedinstvenih suparničara (Vs, Rev-2059/01 od 24. IX. 1992., Izbor 2/95-128.).

4.3.3. Ovlaštenici isticanja ništetnosti

Zakon o obveznim odnosima ne ograničava krug osoba koje se mogu pozivati na ništetnost. Na ništetnost sud pazi po službenoj dužnosti i na nju se može pozivati svaka zainteresirana osoba. Pravo zahtijevati utvrđenje ništetnosti ima i državni odvjetnik.

Sud pazi na ništetnost po službenoj dužnosti, ne čekajući da ugovorne strane ili netko treći podnese zahtjev za utvrđenje nekoga ugovora ništetnim. U praksi sud dolazi u situaciju da po službenoj dužnosti utvrđuje je li neki ugovor ništetan kada razmatra ništetnost ugovora kao prethodno pravno pitanje, a o tom rješenju ovisi odluka suda o osnovanosti tužbenog zahtjeva. Pod zainteresiranim osobama treba smatrati ponajprije ugovaratelje i njihove univerzalne slijednike, te njihove vjerovnike. To, međutim, može biti i svaka treća osoba koja ima interes za utvrđenje da je određeni ugovor ništetan. Tako su npr. osobe koje su bile zainteresirane za kupnju zgrade u postupku javnog nadmetanja aktivno legitimirane za tužbu radi utvrđenja

ništetnosti ugovora o prodaji zgrade koja je obavljena izravnom pogodbom bez prethodnog postupka javnog nadmetanja.

Pod zainteresiranim osobama razumijevaju se i državna tijela ovlaštena štiti određene javne interese. ZOO izričito navodi da pravo zahtijevati utvrđenje ništetnosti ima i državni odvjetnik koja mora imati interes za utvrđenje da je određeni ugovor ništetan.

Ništetnost ugovora može se isticati ne samo podnošenjem tužbe, nego i stavljanjem prigovora protiv tužbe na ispunjenje ništetnog ugovora.⁵⁵

Pravo na isticanje ništetnosti ugovora ne gasi se, isticanje ništetnosti ugovora nije, dakle, ograničeno nikakvim, pa ni zastarim rokovima.

⁵⁵ Vizner, B., op. cit., str. 471.

5. IZ SUDSKE PRAKSE

5.1. Posljedice ništivosti ugovora (čl. 104. ZOO-a/91)

Posljedica ništivosti ugovora stvara obvezu vraćanja drugoj ugovornoj strani sve što je primljeno po osnovi takvog ugovora.

„Predmet ovog spora je tužiteljev zahtjev da mu tuženi solidarno vrate iznos od 20.000,00 EUR-a, a koji iznos je tužitelj pozajmio prvotuženiku kao zajmoprimcu, dok se drugotuženik obvezao na povrat tog iznosa kao jamac.

Prvostupanjski sud zaključio je da je tužbeni zahtjev tužitelja u cijelosti osnovan, jer prvotuženik kao zajmoprimac nije u roku dospijeca vratio iznos zajma, dok je drugotuženik također u obvezi prema tužitelju, jer se obvezao na vraćanje duga ako to ne učini prvotuženik.

Drugostupanjski sud prihvaća u cijelosti takvo stajalište prvostupanjskog suda, osim što navodi da se radi o ništavom pravnom poslu iz čl. 103. st. 1. Zakona o obveznim odnosima (dalje: ZOO), a s obzirom i na odredbu čl. 10. st. 4. Zakona o osnovama deviznog sustava, deviznog poslovanja i prometa zlata („Narodne novine“, br. 91a/91, 36/98 i 32/01 – dalje: Zakon o osnovama deviznog sustava), kojom je zabranjeno pozajmljivanje deviza, slijedom čega preinačuje prvostupanjsku presudu na način da odbija tužitelja sa zahtjevom za isplatu kunske protuvrijednosti zatraženog iznosa u eurima, kao i sa zahtjevom za isplatu zatezne kamate za razdoblje od dospijeca obveze pa do stavljanja zahtjeva od strane tužitelja za povrat zajma.

U odnosu na revizijski razlog pogrešne primjene materijalnog prava osnovano drugotuženik ukazuje na to da su nižestupanjski sudovi pogrešno zaključili o pasivnoj legitimaciji drugotuženika, i da nisu mogli obvezati drugotuženika na vraćanje primljenog iz ugovora koji je ništav. Naime, pravilno je drugostupanjski sud zaključio da je predmetni ugovor o zajmu ništav zato što je suprotan čl. 10. st. 4. Zakona o osnovama deviznog sustava koji zabranjuje pozajmljivanje deviza, slijedom čega je svaka od strana u ništavom ugovoru dužna vratiti sve što je primila po osnovi takvog ugovora. S obzirom na to da je u smislu odredbe čl. 997. ZOO-a drugotuženik jamac prvotuženika, a jamstvena obveza pravno je nevaljana u slučaju kao i osnovni ugovor nije pravno valjan, pogrešno su nižestupanjski sudovi zaključili da je drugotuženik također u obvezi solidarno s prvotuženikom za povrat primljenog iznosa zajma, jer se radi o ništavom ugovoru gdje je obveznik povrata primljenog stranka iz ugovora, a ne jamac. Stoga nije osnovan zahtjev tužitelja u odnosu na drugotuženika.

U odnosu na prvotuženika nije osnovan revizijski razlog pogrešne primjene materijalnog prava jer su nižestupanjski sudovi pravilno zaključili da je prvotuženik u obvezi vratiti primljeni iznos od 20.000,00 EUR. Pritom nisu osnovani prigovori prvotuženika da se radi o lihvarskom ugovoru i da je prvotuženik u cijelosti vratio pozajmljeni iznos, zato što su utvrđenja u postupku u suprotnosti s takvim navodima. Naime, u postupku je utvrđeno da je prvotuženik pozajmio od tužitelja 20.000,00 EUR kao fizička osoba, a ne u ime i za račun trgovačkog društva „S.“, slijedom čega je on osobno zajmoprimac i u obvezi je vratiti primljeno na temelju ništavog ugovora. Također su bez osnova navodi prvotuženika da se radi o lihvarskom ugovoru i da je u cijelosti izvršio povrat primljenog jer to ne proizlazi iz utvrđenog činjeničnog stanja na temelju provedenog dokaznog postupka. Naime, pravilno je drugostupanjski sud zaključio da se radi o ništavom pravnom poslu u smislu odredbe čl. 103. st. 1. ZOO-a u vezi s čl. 10. st. 4. Zakona o osnovama deviznog sustava, slijedom čega je prvotuženik u obvezi tužitelju vratiti primljeno, a to je iznos od 20.000,00 EUR a ne kunska protuvrijednost tog iznosa. Također je drugostupanjski sud pravilno prihvatio tužiteljev zahtjev na ime zatezne kamate od razdoblja podnošenja zahtjeva jer je prvotuženik zasigurno od tog datuma prestao biti savjestan.

Stoga je na temelju odredbe čl. 195. st. 1. Zakona o parničnom postupku („Narodne novine“, br. 53/916, 91/92, 112/99, 99/88, 117/03, 88/05, 88/05, 2/07, 84/08, 96/08, 123/08) valjalo prihvatiti reviziju drugotuženika i preinačiti nižestupanjske presude te odbiti tužbeni zahtjev tužitelja u odnosu na drugotuženika, a na temelju odredbe čl. 393. ZPP-a reviziju prvotuženika valjalo je odbiti kao neosnovanu.“

(Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Br. Rev 383/10-2, od 1. listopada 2014.)

5.2 Poništenje pobjasnih ugovora

Pobjasni ugovori obvezuju ugovorne stranke, jer proizvode pravne učinke, sve dok se konstitutivnom odlukom suda ne ponište.

„Na temelju činjeničnih utvrđenja da je tužitelj u prometnoj nezgodi od 6. svibnja 2001., u kojoj je sudjelovao kao suputnik u osobnom automobilu ..., koje je u vrijeme štetnog događaja bilo osigurano kod tuženika, zadobio teške tjelesne ozljede, da je tužitelj 11. ožujka 2003. s tuženikom sklopio zaključni sporazum o visini štete (u nastavku teksta: sporazum) na temelju kojeg mu je tuženik isplatio iznos od 70.000,00 kuna, da je tužitelju prijedlog predmetnog

sporazuma bio prije dostavljen, da je tužitelj mogao proučiti prijedlog sporazuma, da je u vrijeme potpisivanja sporazuma tužitelj bio potpuno poslovno sposoban, da je sporazum vlastoručno potpisao i na temelju sporazuma primio isplatu naknade štete od tuženika za štetu koju je pretrpio u predmetnom štetnom događaju, sudovi su odbili tužbeni zahtjev tužitelja za naknadu štete kao neosnovan. Sudovi su ocijenili da sporazum od 11. ožujka 2003., na osnovi kojeg je tuženik tužitelju isplatio štetu u iznosu od 70.000,00 kuna, nije ništav pravni posao, jer u vrijeme sklapanja tog sporazuma nije postojao nesporazum između tužitelja i tuženika u smislu odredbe članka 63. Zakona o obveznim odnosima (Nar. nov., br. 53/91, 73/91, 111/93, 3/94, 107/95, 7/96, 91/96, 112/99 i 88/01), a tužitelj prilikom sklapanja tog sporazuma nije bio nesposoban za rasuđivanje u smislu članka 56. ZOO-a.

U okviru revizijskog razloga pogrešne primjene materijalnog prava tužitelj uglavnom prigovara utvrđenom činjeničnom stanju ističući da je sporazum o visini štete od 11. ožujka 2003., na temelju kojeg je tuženik tužitelju isplatio iznos od 70.000,00 kuna, ništav.

U odnosu na taj prigovor tužitelja, kao i u odnosu na ostale prigovore iznesene u reviziji kojima se osporava pravilnost utvrđenog činjeničnog stanja, treba reći da se prema odredbi članka 385. stavak 1. Zakona o parničnom postupku (Nar. nov., br. 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07 – Odluka USRH, 84/08, 96/08 – Odluka USRH i 123/08 – ispr. i 57/11 – u nastavku teksta: ZPP), revizija ne može izjaviti zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja. Zbog toga navode tužitelja kojima se osporava utvrđeno činjenično stanje, ovaj revizijski sud nije niti mogao uzeti u razmatranje i upustiti se u ocjenjivanje njihove osnovanosti.

Nadalje, revizijski navodi tužitelja kojima ističe da ga je tuženik doveo u zabludu i da je zbog takvog, nekorektnog postupanja tuženika i potpisao sporni sporazum ne utječu na pravilnost nižestupanjskih odluka, jer zabluda predstavlja razlog za poništenje ugovora odnosno konkretnog sporazuma, a ne utvrđenje ništavosti. Osim toga, treba istaknuti da tužitelj tužbenim zahtjevom u ovom postupku nije zahtijevao poništenje sporazuma sklopljenog s tuženikom zbog poboynosti, a pobojni ugovori proizvode pravne učinke i obvezuju ugovorne stranke sve dok se konstitutivnom odlukom suda ne ponište.

(Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev-839/09-2, od 1. veljače 2012.)

5.3 Pobjni ugovori

Pobjni ugovori imaju pravne učinke i obvezuju ugovorne strane sve dok se konstitutivnom odlukom suda ne ponište.

„Sadržaj revizije u biti svodi se na ponovljene navode revidenta iz dosadašnjeg postupka da je podizanjem rečenog kredita zapravo pokušao pomoći svom poslodavcu, tvrtki K.-I. d.d., koja se našla u financijskim teškoćama te da je prilikom sklapanja ugovora prevaren od strane direktora tužitelja i rukovodstva K.-I. d.d. (zbog čega je u povodu njegove kaznene prijave Općinsko državno odvjetništvo podnijelo zahtjev za istragu) pa stoga smatra da nije u obvezi vratiti tužitelju novčani iznos na osnovi sklopljenog ugovora o kreditu (koji nije ni primio). Time revident ističe prigovor pobjnosti ugovora zbog mana volje (prijevare), no prema odredbi članka 112. stavak 1. Zakona o obveznim odnosima („Narodne novine“, br. 53/91, 73/91, 3/94, 7/96, 91/96, 112/99), takav prigovor ne može biti uvažen u ovoj parnici, jer relativno ništavi (pobjni) ugovori ne mogu se s uspjehom pobijati iznošenjem prigovora u parnici, već samo posebnom tužbom za poništenje ugovora (koju revident prema vlastitom kazivanju nije podnio), a kako pravilno ističu nižestupanjski sudovi.

Iz iznesenih razloga nije se ostvario ni revizijski razlog pogrešne primjene materijalnog prava pa je na temelju članka 393. Zakona o parničnom postupku („Narodne novine“, br. 53/916, 91/92, 112/99, 99/88, 117/03, 88/05, 88/05, 2/07, 84/08, 96/08, 123/08 – dalje: ZPP), revizija tuženika odbijena kao neosnovana.“

(Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev 737/11-2, od 5. ožujka 2013.)

5.4 Pobjni ugovori – posljedice poništenja

U slučaju poništenja pobjnog ugovora, posljedice poništenja nastupaju od trenutka njegova sklapanja.

„Predmet spora je tužbeni zahtjev kojim tužitelji traže da im tuženik naknadi imovinsku štetu uspostavom prijašnjeg stanja na nekretnini čest.zgr. 70, upisanoj u zk. ul. 218. k.o. B. M., a koje je postojalo prije nego je tuženik 2001. srušio tijekom rata oštećeni objekt hotela R.s. izgrađen na toj ze.čest., na način opisan u citiranoj izreci prvostupanjske presude, s tim da se može osloboditi te obveze ako im isplati 618.169,84 kn.

Dakle, tužitelji su istaknuli samo jedan zahtjev, i to kondemnatorni zahtjev za naknadu štete u obliku naturalne restitucije, a uz taj zahtjev dali su izjavu da se tuženik može osloboditi navedene obveze isplatom određene svote novca.

Tom izjavom tužitelji nisu istaknuli kondemnatorni zahtjev za isplatu navedene svote, već su ovlastili tuženika da im umjesto ispunjenja sporne obveze izgradnjom srušenog objekta može isplatiti navedenu novčanu svotu.

Budući da prema odredbi čl. 2. st. 1. Zakona o parničnom postupku (Nar. nov., br. 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07 – Odluka USRH, 84/08, 96/08 – Odluka USRH i 123/08 – ispr. i 57/–11 u nastavku teksta: ZPP) u parničnom postupku sud odlučuje u granicama zahtjeva koji su stavljeni u postupku, o navedenoj alternativnoj mogućnosti oslobođenja tuženika od obveze popravljanja štete naturalnom restitucijom sud ne može raspravljati i odlučivati.

Suprotno revizijskim navodima, sudovi su osnovano zaključili da tužitelji nisu stekli suvlasništvo na dijelu predmetne nekretnine od 1/6 jer je poništenjem ugovora o prodaji tog suvlasničkog dijela prestala pravna osnova stjecanja vlasništva. Riječ je o relativno ništavom (pobojnem), a ne apsolutno ništavom ugovoru – kao što to pogrešno navode sudovi. Međutim, posljedice poništenja predmetnog ugovora su iste kao da je riječ o apsolutno ništavom ugovoru jer u oba slučaja posljedice nastupaju od zaključenja ugovora te se smatra kao da ugovor nije ni sklopljen.

(Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev x 1040/11-2, od 20. studenoga 2012.)

5.5. Zelenaški ugovor (čl. 141. ZOO-a/91)

Kada ugovaratelj sklopi ugovor radi razvoja svoje poslovne djelatnosti, tada se stanje nužde oštećenog ugovaratelja ne može smatrati pretpostavkom za postojanje zelenaškog ugovora.

„Predmet spora je utvrđenje ništavosti Ugovora o zajmu od 2. svibnja 2000. i Kupoprodajnog ugovora od 3. kolovoza 1998. U postupku je utvrđeno:

- da su tužitelj i tuženik sklopili Kupoprodajni ugovor 3. kolovoza 1998. kojim je tužitelj kao prodavatelj prodao tuženiku nekretnine označene kao kčb. 641 u naravi kuća, zgrada i dvorište površine 704 m², upisane u zk.ul.br. 2072 k.o. K.-G. za iznos 70.000 DEM;

- da je na temelju navedenog ugovora tuženik upisan kao vlasnik tih nekretnina u zemljišnim knjigama rješenjem posl.br. ... od 4. kolovoza 1998.;

- da su stranke sklopile Ugovor o zajmu 2. svibnja 2000., i to tužitelj kao zajmoprimac, a tuženik kao zajmodavac prema kojem tuženik daje tužitelju zajam u iznosu 1.675.800,00 kn, što je protuvrijednost iznosa 420.000 DEM;

- da su stranke svoje potpise na Ugovoru o zajmu istog dana ovjerile kod javnog bilježnika.

Polazeći od navedenih utvrđenja, nižestupanjski sudovi zaključili su da navedeni ugovori ne sadržavaju zelenaške elemente jer je tužitelj promišljeno i svjesno pristupio sklapanju navedenih ugovora.

Odredbama članka 141. Zakona o obveznim odnosima („Narodne novine“, br. 53/91, 73/91, 3/94, 7/96, 91/96, 112/99 i 88/01 – dalje: ZOO/91), koje se u ovom postupku primjenjuju na temelju odredbe članka 1163. stavak 1. Zakona o obveznim odnosima („Narodne novine“, br. 35/05 i 41/08), ništav je ugovor kojim netko, koristeći se stanjem nužde ili teškim materijalnim stanjem drugog, njegovim nedovoljnim iskustvom, lakomislenošću ili zavisnošću, ugovori za sebe ili za nekoga trećeg korist koja je u očitom nerazmjeru s onim što je on drugom dao ili učinio, ili se obvezao dati ili učiniti.

Polazeći od navedene odredbe, za postojanje zelenaškog ugovora trebaju biti kumulativno ispunjene pretpostavke – da postoji očit nerazmjer između onoga što zelenaš ugovara u svoju korist i onoga što po ugovoru daje, da je oštećeni ugovaratelj na taj nerazmjer uzajamnih davanja pristao zbog stanja nužde, teškog materijalnog stanja, nedovoljnog iskustva ili zavisnosti, koje okolnosti moraju biti alternativno ispunjene te da je zelenaš znajući za te okolnosti, njima se namjerno koristio u svoju korist.“

(Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev x-46/12-2, od 17. srpnja 2012.)

5.6 Zelenaški ugovor (čl. 141. ZOO-a/91)

Ništetan je ugovor kojim netko, koristeći se nedovoljnim iskustvom i lakomislenošću drugoga, ugovori za sebe korist koja je u očitom nerazmjeru s onim što se on obvezao dati

„Iz činjeničnih navoda tužbe proizlazi da tužiteljica ugovor smatra zelenaškim jer je u vrijeme sklapanja ugovora taj ugovor imao sve objektivne i subjektivne elemente propisane čl. 141. Zakona o obveznim odnosima („Narodne novine“, br. 53/91, 73/91, 111/93, 3/94, 7/96, 91/96, 112/99 i 88/01 – dalje: ZOO) čija primjena proizlazi iz odredbe čl. 1163. Zakona o obveznim odnosima („Narodne novine“, br. 35/05 i 48/08). Članak 141. st. 1. ZOO-a glasi:

„Ništav je ugovor kojim netko, koristeći se stanjem nužde ili teškim materijalnim stanjem drugog, njegovim nedovoljnim iskustvom, lakomislenošću ili zavisnošću, ugovori za sebe ili za nekoga trećeg korist koja je u očitom nerazmjeru s onim što se on drugom dao ili učinio, ili se obvezao dati ili učiniti.“

Tužiteljica tvrdi da su njezine sestre iskoristile njezino nedovoljno iskustvo i lakomislenost sporazumjevši se s njom u ostavinskom postupku iza smrti oca da prvotuženici pripadne u vlasništvo zemljište u naravi vrt koji se nalazi iza stojne kuće u O. površine 350 m² i pravo građenja – nadogradnje na zgradi, tj. garaže u O. koja se nalazi iza stojne kuće sa sjeverne strane, a koja graniči sa zemljištem – vrtom navedenim u prethodnom retku, V. G. u cijelosti stojna kuća u O. sa zemljištem – parkingom ispred kuće kao i garaža na kojoj sestra, N. J., ima pravo nadogradnje kao i prostor ispred garaže u k.o. O., a tužiteljici štedni ulozi na štednim knjižicama, neisplaćena mirovina za siječanj, 14 dana mjeseca veljače 2002. godine, 251,74 eura, 100,00 kn i dionice H. O. d.d. iz O., koje je prema navodima trećetuženika tužiteljica prodala za vrijednost od 40.000,00 kn.

Iz procesne građe, a poglavito psihijatrijskog vještačenja sudske vještakinje prof. dr. sc. D. B., specijalista psihijatrije, koja je procijenila tužiteljičin psihički status, a i iz psihologijske obrade pomoćnice vještakinje mr. D. D., specijalista kliničke psihologije, utvrđeno je:

- da je tužiteljica s poteškoćama psihičkog funkcioniranja od rođenja, te da je zaostajala u psihomotornom razvoju, s poteškoćama svladala osnovnu školu, a srednju nije završila, da bi naknadno pohađala tečaj za pomoćnu kuharicu, da je udana i majka dvoje djece;
- da je u psihičkom statusu zamijećeno da se radi o osobi zapuštenog izgleda, emocionalno nezreloj, regresivnoj, lakovjernoj, sugestibilnoj i povodljivoj;
- da je pojednostavljenog mišljenja, na razini konkretnih pojmova, bez mogućnosti korištenja apstraktnog mišljenja, da se intelektualne funkcije doimaju na razini lake mentalne retardacije, da je slabijeg shvaćanja i razumijevanja složenijih intelektualnih zadataka, a urednog pamćenja;
- da je tužiteljica jednostavnije strukture ličnosti, utvrđene blaže mentalne retardacije koja odgovara mentalnoj dobi od 9 do 12 godina, a na planu ličnosti naglašeno introvertirana sa znatnim poteškoćama u interpersonalnom i socijalnom funkcioniranju, te da se zbog utvrđene lošije kognitivne sposobnosti uviđanja veza i odnosa među situacijama te općenito slabijeg perceptivnog rezoniranja može smatrati naivnom i lakovjernom u svakodnevnom životnom funkcioniranju;
- da je tužiteljica blaže mentalno retardirana osoba s poteškoćama funkcioniranja u svakodnevnim životnim situacijama, i kao takva lakovjerna, sugestibilna i povodljiva te ne

može procijeniti složene odnose među ljudima, kao i u potpunosti procijeniti i shvatiti značenje i dimenzije svojih postupaka kao i dimenzije postupaka drugih osoba, pa da tako nije bila sposobna procijeniti punu dimenziju svog postupanja i sve njegove pravne posljedice, odnosno nije bila sposobna brinuti se o osobnim pravima i interesima, pa da ju je bilo potrebno djelomično lišiti poslovne sposobnosti i imenovati joj skrbnika za te pravne poslove. Prvostupanjski je sud utvrdio i pravilnost tog utvrđenja nije dovedena u sumnju žalbenim navodima da je tužiteljica od rođenja blaže mentalno retardirana, na razini djeteta u dobi od 9 do 12 godina s poteškoćama psihičkog funkcioniranja od rođenja, takve strukture ličnosti i psihičkog statusa da u vrijeme kada je sklopila sporazum o diobi i načinu diobe, koji je predmet ovog spora, nije mogla pravilno shvatiti pravni značaj svojih postupaka i nije bila sposobna sama brinuti o svojim pravima i interesima, da je to prvotuženici i prednici drugotužiteljice i trećetuženika bilo poznato u vrijeme sklapanja sporazuma, da je ugovorena korist od strane prvotuženice i prednice drugotuženice i trećetuženika veća od onoga što je dobila tužiteljica jer je opće poznato da nekretnine u O. iz toč. II. izreke imaju znatno veću vrijednost od onog što je pripalo tužiteljici, pa je pravilna ocjena prvostupanjskog suda da je taj sporazum ništav.“

(Odluka Županijskog suda u Dubrovniku, Br. GŽ-844/14, od 11. studenoga 2015.)

5.7 Razlozi ništetnosti ugovora

Opći razlog za ništetnost nekog ugovora je protivnost prisilnim propisima.

„Predmetnom tužbom tužitelj je zatražio da se utvrdi ništetnim ugovor o kupoprodaji stana sklopljen između prvotuženice, kao prodavatelja i drugotuženika kao kupca, obrazlažući to time da je predmet kupoprodaje stan koji je u 1/2 dijela suvlasništvo maloljetnog N. M., čija je majka, tj. prvotužena protivno odredbama članka 261. Obiteljskog zakona (Nar. nov., 116/03, 17/04 i 136/04), dakle bez suglasnosti nadležnog Centra za socijalnu skrb, štoviše, nakon što je taj Centar odbio dati suglasnost na navedeni kupoprodajni ugovor, otuđila stan, označavajući sebe kao isključivu vlasnicu te je na taj način, prema stajalištu tužitelja, postupila suprotno prisilnom propisu i moralu, a što je sve bilo poznato i drugotuženiku, kao kupcu.

Drugostupanjski je sud, polazeći od utvrđenja prvostupanjskog suda, a koji utvrđuje i to da je maloljetni N. M. suvlasnik predmetnog stana u 1/2 dijela te da prilikom sklapanja ugovora o kupoprodaji nije postupljeno u smislu odredaba članka 261. Obiteljskog zakona odnosno da

nije pribavljena suglasnost Centra za socijalnu skrb, odbija tužbeni zahtjev, smatrajući da nisu ispunjene pretpostavke za ništetnost predmetnog ugovora.

To niti u dijelu kojim je prodana 1/2 suvlasničkog dijela maloljetnog N. M., jer drugostupanjski sud smatra da se radi o prodaji tuđe stvari, što po sebi nema za posljedicu ništetnost kupoprodajnog ugovora, pri čemu prvotuženica nije postupaka odredba čl. 179. st. 1., nego st. 2. Zakona o obveznim odnosima (Nar. nov., br. 53/91, 73/91, 3/94, 7/96 – dalje: ZOO), zato što bi se radilo o proizvodu s opasnim svojstvima, a ne proizvodu s nedostacima.

Pod pojmom svojstva stvari u smislu navedene odredbe podrazumijevaju se takva opasna svojstva koja su inače kao takva uobičajena za određenu vrstu stvari i očekuju se kod tih stvari (npr. Kvarljivost, sklonost eksploziji i sl.), a o kojima proizvođač mora voditi računa prilikom proizvodnje i stavljanja u promet, tako što je dužan poduzeti odgovarajuće potrebne mjere da zbog tih svojstava ne dođe do štete na samoj stvari ili ljudima i stvarima izvan stvari (posebna ambalaža, upozorenja o načinu rukovanja...).

U ovom je slučaju očito da se ne radi o očekivanom svojstvu stvari jer trihina nije ni očekivano svojstvo kobasice ni svojstvo sirovina iz kojih se izrađuju kobasice, nego je to zdravstveno neispravan proizvod, dakle proizvod s neuobičajenim nedostatkom. Zato proizvođač odgovara oštećenim osobama za štetu od proizvedene stvari po objektivnom kriteriju, što znači neovisno o njegovoj krivnji, i to po odredbi čl. 179. st. 1. ZOO-a, a ne po odredbi čl. 179. st. 2. ZOO-a, kako pogrešno smatra revident.“

(Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev-425/08-2, od 26. listopada 2010.)

5.8. Nemogućnost izvršenja ugovorne obveze za koju odgovara druga strana (čl. 138. ZOO/91)

Kad je ispunjenje ugovorne obveze jedne ugovorne strane u dvostranom ugovoru postalo nemoguće zbog događaja za koji odgovara druga strana, njezina se obveza gasi.

„Tužitelj ističe da tuženik u konkretnom slučaju nije ispunio svoju ugovornu obvezu zbog čega mu je nastala šteta. Međutim, s obzirom na nesporno utvrđene činjenice, valja zaključiti da u ovom slučaju tuženik nije dospio u zakašnjenje, odnosno da je prije dolaska u zakašnjenje (i prije dospijeca) njegova ugovorna obveza postala nemoguća za ispunjenje, i to zbog razloga za koji odgovara tužitelj. Naime, u članku 3. Ugovora određeno je da se izvođač obvezuje radioničku izradu elemenata započeti odmah, montažu svih elemenata dovršiti u roku 30 dana po potpisu ugovora. Budući da je ugovor sklopljen 30. lipnja 2004., ugovoreni rok završetka radova istjecao je 30. srpnja 2004., dopisom je obavijestio tužitelja o potrebi

rješavanja problema u svezi sa sredstvima osiguranja, na što tužitelj 20. srpnja 2004., dakle prije isteka roka za izvođenje radova i bez odgovora na tuženikov poziv, izjavljuje da je sklopio novi ugovor za iste radove s drugim izvođačem i poziva tuženika da mu odmah vrati dana sredstva osiguranja, s opaskom da će se daljnji međusobni odnosi riješiti na sudu.

Iz navedenoga proizlazi da tuženik, ne ulazeći u osnovanost njegova traženja da mu tužitelj preda novo sredstvo osiguranja, nakon tužiteljeva dopisa od 20. srpnja 2004. više i nije bio u mogućnosti pristupiti ispunjenju ugovora, iako tada još nije dospio u zakašnjenje. Upravo zato što tuženik nije bio u zakašnjenju i pozivao je tužitelja na kontaktiranje u svezi sa sredstvima osiguranja, tužiteljevo postupanje kojim obavještava tuženika da je sklopio ugovor s novim izvoditeljem ne može se tumačiti na štetu tuženika koji je i dalje, dok još nije bio prekoračen ugovoreni rok za izvršenje radova, iskazivao volju ispuniti ugovor.

Dakle, nemogućnost ispunjenja ugovora na tuženikovo strani koja je nastala nakon 20. srpnja 2004., nastala je bez njegove krivnje, jer je tužitelj svakako imao priliku tijekom trajanja ugovorenog roka odgovoriti na tuženikove navode i pozvati ga na ispunjenje ugovora ako je smatrao da tuženik nema pravo na novo sredstvo osiguranja, što tužitelj nije učinio.

Na temelju odredbe iz članka 138. stavak 1. Zakona o obveznim odnosima („Narodne novine“, br. 53/91, 73/91, 111/93, 3/94, 7/96, 112/99 i 88/01 – u nastavku teksta: ZOO), kad je ispunjenje obveze jedne strane u dvostranom ugovoru postalo nemoguće zbog događaja za koji odgovara druga strana, njezina obveza se gasi, a ona zadržava svoje potraživanje prema drugoj strani, s tim što se smanjuje za onoliko koliko je ona mogla imati koristi od oslobođenja od vlastite obveze. Tuženikova obveza prestala je prije njegova dolaska u zakašnjenje pa sukladno tome ne postoji tuženikova odgovornost za štetu zbog neispunjenja ugovorne obveze prema članku 262. stavak 2. ZOO-a.“

(Odluka Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske, Pž – 6875/10, od 15. travnja 2014.)

5.9. Ništetnost ugovora zbog predmeta obveze (čl. 47. ZOO-a/91)

Kad je predmet obveze nedopušten, ugovor je ništetan.

„Prema ocjeni ovoga suda drugostupanjski sud je pravilno primijenio materijalno pravo kada je tužbeni zahtjev tužitelja u ovom postupku odbio kao neosnovan ocijenivši da je predmetni ugovor ništav.

Odredbom članka 46. st. 2. Zakona o obveznim odnosima („Narodne novine“, br. 53/91, 73/91, 111/93, 3/94, 7/96, 112/99 i 88/01 – u nastavku teksta: ZOO) propisano je da ugovorna obveza mora biti moguća, dopuštena i određena, odnosno određiva.

Prema odredbi članka 47. ZOO-a, u slučajevima kada je predmet obveze nemoguć, nedopušten, neodređen ili neodrediv, ugovor je ništav.

Valja uzeti u obzir činjenicu da su usluge tužitelja, koje je trebao pružiti tuženicama u ispunjenju svoje ugovorne obveze nedopuštene obveze u smislu odredbe članka 103. st. 1. ZOO-a, pa je, prema ocjeni ovoga suda, drugostupanjski sud osnovano zaključio da je predmetni ugovor ništav, pri čemu se drugostupanjski sud doduše nije pozvao na odredbu članka 47. ZOO-a, ali to ne utječe na pravilnost pobijane drugostupanjske presude.

U slučaju neizvršenja ništavog ugovora na ispunjenje, obvezana strana (tuženici u ovom postupku) nije dužna ispuniti svoju ugovornu obvezu, pa tužitelj od tuženika u ovom postupku neosnovano zahtijeva ispunjenje njihovih obveza na osnovi plaćanja ugovorne naknade-provizije.

Vrlo opširni navodi tužitelja izneseni u reviziji kojima tužitelj detaljno elaborira da je pomagao tuženicama, lobirao za njih, dogovarao im sastanke u raznim državnim institucijama i organizacijama, koristeći svoja poznanstva s ljudima zaposlenim u državnim institucijama i time im omogućio da, zbog kompleksnosti postupka eksproprijacije, ostvare izvansudsku nagodbu, ne utječe na pravilnost pobijane drugostupanjske presude. To stoga što je, i prema ovog revizijskog suda, predmetni ugovor, koji su stranke u ovom postupku sklopile tijekom 1990-ih, ništav, u smislu odredbe članka 47. ZOO-a, jer je tim ugovorom ugovorena nedopuštena osnova.

Prema tome, nije ostvaren niti revizijski razlog pogrešne primjene materijalnog prava, pa je na temelju članka 393. Zakona o parničnom postupku („Narodne novine“, br. 53/916, 91/92, 112/99, 99/88, 117/03, 88/05, 88/05, 2/07, 84/08, 96/08, 123/08) revizija tužitelja podnesena protiv drugostupanjske presude odbijena kao neosnovanu.“

(Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Br. Rev x 258/14-2, od 30. travnja 2014.)

5.10. Mjesto ispunjenja novčanih obveza (čl. 320. ZOO/91)

Novčane obveze ispunjavaju se u mjestu u kojem vjerovnik ima sjedište odnosno prebivalište, a u nedostatku prebivališta, boravište.

„Predmet spora je zahtjev tužitelja za isplatom temeljenom na ugovorima o zajmu koje su sklopili s tuženicama. Naime, tužitelji su na temelju ugovora o zajmu od 7. travnja 1994.

(sklopljen u SR Njemačkoj), prvotuzenom pozajmili iznos od 60.000,00 DEM na rok od jedne godine, uz 10 % kamata godišnje, dok su drugim ugovorom o zajmu od 20. listopada 1994. u K., pozajmili prvo i drugotuzenima iznos od 150.000,00 DEM na rok od šest mjeseci, uz kamatu od 15% godišnje.

Sudovi su utvrdili da su tuženi zajam po prvom ugovoru u cijelosti vratili uplatom od 21. lipnja 2007. U odnosu na drugi ugovor, prvostupanjski sud zaključio je da se i za taj ugovor može smatrati da je sklopljen u inozemstvu jer su tužitelji i tuženici u vrijeme sklapanja obaju ugovora živjeli i radili u Njemačkoj, gdje su tužitelji i podigli kredit u banci, u stranoj valuti da bi tuženima mogli pozajmiti novac (kamata na kredit u banci u Njemačkoj bila je 13,5 %, a u ugovoru o zajmu 15 %). Zaključuje stoga da je valjan ugovor o pozajmljivanju strane valute i da tužitelji nakon dospjeća zajma imaju pravo (za daljnje razdoblje) na ugovorenu kamatu.

Drugostupanjski sud zaključuje da je u odnosu na drugi ugovor pogrešan zaključak prvostupanjskog suda jer je ugovor sklopljen kod odvjetnika u Republici Hrvatskoj i tuženici su živjeli u Republici Hrvatskoj te da tužitelji imaju pravo na kamatu po stopi iz članka 399. Zakona o obveznim odnosima („Narodne novine“, br. 53/91, 73/91, 111/93, 3/94, 7/96, 112/99 i 88/01 – u nastavku teksta: ZOO), odnosno da nakon dospjeća zajma imaju pravo na kamatnu stopu koja se u mjestu ispunjenja plaća na štedne uloge po viđenju.

Tužitelji u reviziji osporavaju zaključak drugostupanjskog suda, ističući da isplata dospjelih kamata treba uslijediti u onom mjestu na koje ukazuje priroda samog ugovora (a ako se to ne bi moglo utvrditi, tada se kao mjesto isplate kamata uzima mjesto u kojem vjerovnik ima stalno boravište), a kako je cjelokupan odnos stranaka bio vezan uz SR Njemačku tako se kao mjesto ispunjenja treba uzeti ta država.

Člankom 399. stavak 1. ZOO-a, određeno je da stoga ugovorne kamate između pojedinaca ne može biti veća od kamatne stope koja se u mjestu ispunjenja plaća na štedne uloge po viđenju. Nadalje, člankom 320. stavak 1. ZOO-a određeno je da se novčane obveze ispunjavaju u mjestu u kojem vjerovnik ima sjedište, odnosno prebivalište, a u nedostatku prebivališta, boravište.

Uzevši u obzir da su tužitelji u vrijeme sklapanja predmetnog ugovora o zajmu imali boravište u SR Njemačkoj i da su za potrebe zajma tuženima u njemačkoj banci podigli kredit koji su se obvezali vratiti za vrijeme koliko je trajao zajam, prema ocjeni ovog suda, u smislu navedenog članka 320. stavak 1. ZOO-a, mjesto ispunjenja po predmetnom ugovoru o zajmu bila bi SR Njemačka, odnosno mjesto u kojem su boravili tužitelji.

Budući da je člankom 399. stavak 1. ZOO-a propisano da stopa ugovorne kamate između pojedinaca ne može biti veća od kamatne stope koja se u mjestu ispunjenja plaća na štedne uloge po viđenju, to su nižestupanjski sudovi propustili utvrditi koliko je ta stopa iznosila u mjestu ispunjenja, odnosno u mjestu boravišta tužitelja u SR Njemačkoj.

Iz navedenog proizlazi da su nižestupanjski sudovi propustili utvrditi odlučnu činjenicu, posljedično čime u presudama nedostaju razlozi o odlučnim činjenicama, čime je počinjena bitna povreda odredaba parničnog postupka iz članka 354. stavak 2. točka 11. Zakona o parničnom postupku („Narodne novine“, br. 53/91, 91/92, 112/99, 99/88, 117/03, 88/05, 88/05, 2/07, 84/08, 96/08, 123/08).“

(Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Br. Rev - 724/15-2, od 31. ožujka 2015.)

5.11. Raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti (čl. 133. ZOO-a/91)

Kad se steknu pretpostavke za raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti, ugovorna strana ne može sama raskinuti ugovor, nego podnosi tužbu sudu koji donosi odluku o osnovanosti zahtjeva

„U odnosu na protutužbeni zahtjev valja istaknuti da je riječ o zahtjevu u kojem se željelo ostvariti učinke raskida predmetnog ugovora zbog promijenjenih okolnosti, i to pozivom na odredbe članka 133. stavak 1. i 2. Zakona o obveznim odnosima („Narodne novine“, br. 53/91, 73/91, 3/94, 7/96, 91/96, 112/99 i 88/01 – dalje: ZOO/91).

Odredbom članka 133. stavak 1. ZOO/91 propisano je da ako nakon sklapanja ugovora nastupe okolnosti koje otežavaju ispunjenje obveze jedne strane ili ako se zbog njih ne može ostvariti svrha ugovora, a u jednom i u drugom slučaju u toj mjeri da je očito da ugovor više ne odgovara očekivanjima ugovornih strana i da bi, prema općem mišljenju, nepravično održati ga na snazi takav kakav je, strana kojoj je otežano ispunjenje obveze, odnosno strana koja zbog promijenjenih okolnosti ne može ostvarivati svrhu ugovora može zahtijevati da se ugovor raskine.

U smislu stavka 2. navedene odredbe raskid ugovora ne može se zahtijevati ako je strana koja se poziva na promijenjene okolnosti bila dužna u vrijeme sklapanja ugovora uzeti u obzir te okolnosti ili ih je mogla izbjeći ili svladati.

Iz dikcije navedene odredbe treba zaključiti da se raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti ne može dati običnom izjavom kao što, primjerice, propisuje institut raskida

ugovora zbog neispunjenja, već u slučaju postojanja pretpostavki za raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti stranka može samo od suda tražiti da se ugovor raskine.

To upućuje na potrebu podnošenja konstitutivne tužbe te sporni pravni odnos u slučaju prihvaćanja konstitutivnog zahtjeva prestaje tek pravomoćnošću presude.

U ovom slučaju, međutim, istaknuta je samo deklaratorna tužba, dakle tužba na utvrđenje da je ugovor raskinut pa već zbog tog nedostatka protutužbeni zahtjev nije mogao biti prihvaćen, jer prema članku 2. Zakona o parničnom postupku, u parničnom postupku sud odlučuje o granicama zahtjeva stavljenih u postupku.“

(Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev 734/10-2, od 6. veljače 2013.)

6. ZAKLJUČAK

U smislu odredaba Zakona o obveznim odnosima ništetnim ugovorima smatraju se ugovori za koje zakon predviđa ništetnost kao pravnu posljedicu. U radu su opisani razlozi ništetnosti koji mogu biti potpuna poslovna nesposobnost, neke manje volje, nedopuštenost pobude za sklapanje ugovora, povreda pravila o obliku (formi) ugovora, protivnost javnom poretku i prisilnim propisima, kao i nedopušteni odnosno nemogući uvjeti.

Ništetnost ugovora može biti potpuna i djelomična kada ugovor može opstati bez ništetne odredbe odnosno kada ta odredba nije bila uvjet za sklapanje ugovora.

Opisana je konverzija ništetnog ugovora koja je moguća ako ništetan ugovor udovoljava pretpostavkama za valjanost nekoga drugog ugovora, tada među ugovarateljima vrijedi taj drugi ugovor. Ako naknadno nestane uzrok ništetnosti, ništetan ugovor ne postaje valjan, ali ako se radi o zabrani manjeg značaja, a ugovor je u cijelosti ispunjen, ništetnost se ne može isticati (konvalidacija ništetnog ugovora).

Na ništetnost ugovora sud pazi po službenoj dužnosti. Na ništetnost se može pozivati svaka zainteresirana osoba, kao i državni odvjetnik. Ništetnost ugovora može se isticati neograničeno (nema zastarnog roka) ne samo podnošenjem tužbe, nego i stavljanjem prigovora protiv tužbe radi ispunjenja ništetnog ugovora. Odluka suda kojom se proglašava ništetnost ima samo deklaratorno značenje, jer ugovor nije ništetan zato što ga je sud takvim proglasio, nego zato što postoje bitni nedostaci za sklapanje valjanog ugovora. Bez obzira na kasnije utvrđenje suda o ništetnosti, ugovor je ništetan od samog početka (*ex tunc*), dakle od trenutka njegova sklapanja.

Ugovori koji ne proizvode pravne učinke su ništetni i s njima se postupa kao da nisu ni sklopljeni.

Ništetnost ugovora može biti potpuna i djelomična, kada su ništetne samo neke odredbe ugovora. Temeljno je načelo da ništetnost neke odredbe ugovora ne povlači ništetnost cijelog ugovora ako on može opstati bez ništetne odredbe i ako ona nije bila ni uvjet ugovora ni odlučujuća pobuda zbog koje je ugovor sklopljen.

Posebno su istaknute posljedice ništetnosti, tj. obveza restitucije i odgovornost za štetu.

Nadalje, u radu je, osim kratkog teorijskog uvoda u kaznena djela protiv imovine, ukratko prikazan odnos kaznenog prava i građanskog prava s obzirom na to da između ovih grana

prava postoji nužna uzajamna povezanost koja proizlazi iz odnosa pojedinih prava prema cjelini te međusobnog odnosa pojedinih njegovih dijelova.

Uz sumarni prikaz zelenaškog ugovora s građanskopravnog aspekta, prikazan je i slučaj iz sudske prakse o potrebnom ispunjenju zakonskih pretpostavki za ostvarenje obilježja bića kaznenog djela lihvarskog ugovora.

U radu je dan osvrt na zaštitu imovinskih prava i s aspekta kaznenog prava s obzirom na to da imovinski delikti imaju znatan udio u ukupnom kriminalitetu zemlje i da se imovinska kaznena djela najčešće pojavljuju u sudskoj praksi. Stoga je zakonodavac uvođenjem dvostruke pravne zaštite omogućio odlučnost u osiguranju pravnih uvjeta za sankcioniranje kriminalnih radnji i njihovih počinitelja i u području obveznih odnosa. Utvrđivanjem odgovornosti njihovih počinitelja i oduzimanjem imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom ostvaruju se ciljevi sustavne politike redukcije i suzbijanja kriminala kaznenim pravom kao kriminalnopolitičkim instrumentom zaštite osobnih prava i društvenih vrijednosti zaštićenih Ustavom i međunarodnim pravom.

Istaknuta je prijevara kao jedno od imovinskih kaznenih djela koja se pojavljuje u različitim aktivnostima njihovih počinitelja. Praksa je pokazala da je potrebno uvesti i nove inkriminacije prijevare kao što su na primjer prijevare učinjene na štetu financijskih interesa država, u postupku oblikovanja kaznenog zakonodavstva prema najsuvremenijim rješenjima uvjetovanih razvoj nauke i tehnike.

Kako su u suvremenom životu isprave vrlo važne, u ovom je radu prikazano i kazneno djelo krivotvorenja isprava, jer krivotvorenja isprava čine temelj za velik broj pravnih poslova koji se svakodnevno sklapaju u svim područjima života. Da bi se zaštitila čistoća, vjerodostojnost i nepovredivost isprava kazneno pravo treba osigurati kažnjavanje onih koji u pravni promet unose krivotvorene isprave, sastavljaju ih i služe se njima. Upravo zbog velike važnosti s jedne strane i zbog masovnosti njihove upotrebe s druge strane, prijeko je potrebno povjerenje u vjerodostojnost isprava. Od pouzdanja u isprave i u njihovu vjerodostojnost ovisi povjerenje i sigurnost u pravnom prometu.

LITERATURA

1. Bačić, F.; Krivično pravo, Posebni dio (I), Pravni fakultet u Zagrebu, 1979.
2. Bačić, F. i Pavlović, Š.: Komentar kaznenog zakona, Organizator, Zagreb, 2004.
3. Bačić, F. i Šeparović, Z.: Krivično pravo, Narodne novine, Zagreb, 1989.
4. Crnić, I.: Komentar Zakona o obveznim odnosima, Sloboda uređivanja obveznih odnosa, Organizator, Zagreb, 2006.
5. Crnić, I.: Komentar Zakona o obveznim odnosima, Narodne novine, Zagreb, 2014.
6. Čuveljak, J.: Mane volje, Hrvatska pravna revija 1/2002, Inženjerski biro, Zagreb, 2002.
7. Dragičević, D., Kompjutorski kriminalitet – nužnost zakonodavnih izmjena, Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, Inženjerski biro, Zagreb, 2001.
8. Dragičević, D.: Izazovi kibernetičkog kriminala – stanje i novi trendovi, Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva 2005. godina, Inženjerski biro, Zagreb, 2005.
9. Dupelj, Ž. i Turčić, Z.: Komentar Zakona o općem upravnom postupku, Organizator, Zagreb, 2000.
10. Garačić, A.: Kazneni zakon u sudskoj praksi, Zadro, Zagreb, 2001.
11. Garačić, A.: Kazneni zakon u sudskoj praksi, Posebni dio, Organizator, Zagreb, 2006.
12. Garačić, A.: Pravna shvaćanja u kaznenom pravu 1956.-2008., Organizator, Zagreb, 2008.
13. Gorenc, V.: Ugovorno trgovačko pravo, Visoka poslovna škola, Baltazar Adam Krčelić, Zaprešić, 2010.
14. Grbin, I. Zakon o parničnom postupku, Organizator, Zagreb, 2000.
15. Horvatić, Ž.: Novo hrvatsko kazneno pravo, Organizator, Zagreb, 1997.
16. Kačer, H.: Zelenaški (lihvarski) ugovor o zajmu, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Organizator, Zagreb, 1995.
17. Kos, D. Mrčela M., Tripalo D.: Kazneni zakon sa sudskom praksom, Inženjerski biro, Zagreb, 2004.
18. Matanovac, R.: Građanskopravni aspekti poslovne sposobnosti, Zbornik Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Organizator, Zagreb, 2004.
19. Momčinović, H.: Zelenaški (lihvarski) ugovor, Godišnjak 8, Zbornik Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Zagreb, 2001.
20. Momčinović, H.: Zelenaški (lihvarski) ugovor, Godišnjak 13, Zbornik Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Zagreb, 2006.
21. Novoselec, P.: Opći dio kaznenog prava, Drugo, izmijenjeno izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007.

22. Novoselec, P. i Bojanić, I.: Posebni dio kaznenog prava, Prvo izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007.
23. Pavišić, B, V., Grozdanić, V. i Veić, P.: Komentar kaznenog zakona, III. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2007.
24. Pavlović, M.: Nevaljanost ugovora i pravne posljedice nevaljanosti, Hrvatska pravna revija, br. 11/2001
25. Petranović, M.: Zakon o kaznenom postupku i izbor odluka iz sudske prakse, Inženjerski biro, Zagreb, 2004.
26. Radolović, A.: Nevaljanost pravnih poslova, u Zborniku radova Novi Zakon o obveznim odnosima, Inženjerski biro, Zagreb, 2005.
27. Vedriš, M., Klarić, P., Građansko pravo, Narodne novine, Zagreb, 1998.
28. Vizner, B.: Komentar Zakona o obveznim odnosima, Zagreb, 1978.
29. Zlatarić, B.: Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, II Svezak, Posebni dio, Zagreb, Narodne novine, 1958.
30. Zlatarić, B.: Krivično pravo, opći dio, I. svezak, Informator, Zagreb, 1970.

Sudska praksa

ING PSP – ING PREGLED SUDSKE PRAKSE, Inženjerski biro, Zagreb

IZBOR – Izbor odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Zagreb